

ทฤษฎี หลักการ แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง การศึกษาการพัฒนาหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษา ระดับชั้นประถมศึกษา ปีที่ 3-4 ของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติในครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาทฤษฎี หลักการ แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้คือ

1. ความหมายของหลักสูตรและหลักสูตรท้องถิ่น
2. ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
3. เหตุผลและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น
4. ผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น
5. แนวคิดและเหตุผลในการปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน
6. กระบวนการในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
7. การสนับสนุนการปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น
8. แนวทางในการปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น
9. แนวคิดในการปรับหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น
10. การพัฒนาการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสมุทรสาคร
11. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา

1. ความหมายของหลักสูตร

นักการศึกษาและผู้เชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตรได้ให้ความหมายเกี่ยวกับหลักสูตรไว้ดังนี้
วิชัย คิสสระ (2535) กล่าวว่า หลักสูตรหมายถึง วิชาเนื้อหาที่เป็นมวลประสบการณ์
ของการเรียนรู้กระบวนการเรียนการสอนและการประเมินผล

ธำรง บัวศรี (2532) กล่าวว่า หลักสูตรคือ แผนซึ่งได้ออกแบบจัดทำขึ้นเพื่อแสดงถึง
จุดหมาย การจัดเนื้อหาสาระ กิจกรรมและมวลประสบการณ์แต่ละโปรแกรมการศึกษา เพื่อให้
ผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านต่างๆ ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

บุญมี เจริญอด (ม.ป.ป.) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรเป็น 2 นัยคือ หลักสูตรในความหมายแคบ กับหลักสูตรในความหมายกว้าง

หลักสูตรในความหมายแคบ หมายถึง เอกสารที่กำหนดโครงการของผู้เรียน ประกอบด้วย ความมุ่งหมายของการให้การศึกษา เนื้อหาวิชา อัตราเวลาเรียน กิจกรรม และประสบการณ์ที่จะให้ผู้เรียน การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน เช่น หนังสือหลักสูตรระดับประถมศึกษา และมีธยมศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ เป็นต้น

หลักสูตรในความหมายกว้าง หมายถึง โครงการที่ประมวลความรู้และประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดให้ผู้เรียน เพื่อพัฒนาความรู้ และความสามารถด้านต่างๆ ไปตามความมุ่งหมายที่กำหนดไว้ทั้งในและนอกโรงเรียน เช่น หลักสูตรตัดเย็บเสื้อผ้า หลักสูตรการอบรม เป็นต้น

เสริมศรี ไชยศรี (2528) กล่าวว่า ความหมายของหลักสูตรที่ยึดถือกันในปัจจุบัน แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ๆ คือ

1. หลักสูตร หมายถึง ประสบการณ์ทั้งหมดของผู้เรียนในความรับผิดชอบของสถาบันหนึ่ง
2. หลักสูตร หมายถึง แผนประสบการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนการสอน หรือก่อนการปฏิบัติจริงในโครงการใดก็ตาม

สันต์ ธรรมบำรุง (2527) ได้สรุปความหมายของหลักสูตรไว้ดังนี้

1. หลักสูตรคือ อนุกรมโครงร่างของการเรียนอย่างกว้างๆ
2. หลักสูตรคือ การกำหนดสาระของหลักสูตรในแง่ต่างๆ
3. หลักสูตรคือ โครงสร้างลักษณะเนื้อหาหลักสูตร
4. หลักสูตรเป็นแนวทางการสอนและกิจกรรมการเรียนการสอน
5. หลักสูตรเป็นการประเมินผลว่า ทั้งการเลือกและโครงสร้างใช้ได้หรือไม่
6. หลักสูตรคือเกณฑ์ประเมินสำหรับการสอน

สุจิต เพียรชอบ (2523) กล่าวว่า หลักสูตรหมายถึง ประมวลประสบการณ์ หรือกิจกรรมต่างๆ ที่ทางโรงเรียนจัดขึ้นทั้งในและนอกชั้นเรียน เพื่อให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และช่วยให้เกิดการพัฒนาทุกด้าน

เซเลอร์ และอเล็กซานเดอร์ (Saylor and Alexander, 1974) ได้ให้คำนิยามหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตรคือ การจัดเตรียมมวลประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนเกิดสัมฤทธิ์ผล ความมุ่งหมายทางการศึกษาอย่างกว้างๆ และจุดมุ่งหมายเฉพาะของโรงเรียน

Good (1973) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ 3 ประการคือ

1. เนื้อหาที่จัดไว้เป็นระบบให้ผู้เรียนได้ศึกษา เพื่อให้จบชั้นหรือรับประกาศนียบัตรในหมวดวิชาสำคัญ เช่น หลักสูตรสังคมศึกษา หลักสูตรพลานามัย
2. คำาโครงทั่วไปของเนื้อหา หรือสิ่งเฉพาะที่ต้องการจะสอน ซึ่งโรงเรียนจัดให้นักเรียน เพื่อให้มีความรู้จนจบหรือได้รับประกาศนียบัตร เพื่อให้สามารถเข้าเรียนต่อทางอาชีพต่อไป
3. กลุ่มวิชาและประสบการณ์ที่กำหนดไว้ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคม ความก้าวหน้าทางวิชาการ ความต้องการของผู้เรียน หลังจากนั้นก็กำหนดเนื้อหา และประสบการณ์ตามวัตถุประสงค์นั้นเป็นขั้นตอนต่อไป

Taba (1962) กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง ประสบการณ์ทุกอย่างที่โรงเรียนจัดให้แก่ นักเรียน เพื่อให้ นักเรียนมีคุณลักษณะที่เหมาะสมในการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีความสุข

จากทัศนะของนักการศึกษาและผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรที่ให้ความหมายของหลักสูตรดังกล่าวข้างต้น อาจสรุปได้ว่า หลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์ที่สถาบันสร้างขึ้นจากความต้องการของสังคม เพื่อให้ผู้เรียนได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในเชิงสร้างสรรค์และพัฒนา ซึ่งมวลประสบการณ์ดังกล่าวสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา

ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่น

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2536) กล่าวว่า หลักสูตรระดับท้องถิ่น หมายถึง รายละเอียดเนื้อหาสาระ แผนการสอน สื่อการเรียนการสอน เอกสารความรู้ หนังสือเสริมประสบการณ์ ที่จัดทำเพิ่มเติมขึ้นให้สอดคล้องเฉพาะท้องถิ่น ซึ่งมีความแตกต่างกัน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เรื่องราวของตนเอง ชีวิต เศรษฐกิจ อาชีพ และสังคมอย่างลึกซึ้ง ทั้ง

สามารถนำประสบการณ์นั้นมาพัฒนาความเป็นอยู่ในชีวิต อาชีพ และสังคมให้ดียิ่งขึ้น หลักสูตรท้องถิ่นจึงเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บท ซึ่งสอดคล้องกับ วิชัย วงษ์ใหญ่ (2525) ที่กล่าวว่า หลักสูตรระดับท้องถิ่นคือ การนำเอาหลักสูตรแม่บทมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนนั้น สารการเรียนรู้การสอนจะสอดคล้องสัมพันธ์กับท้องถิ่นมากขึ้น ไม่ใช่ว่าการเรียนรู้แบบรู้ไว้ใช้ว่า แต่เป็นการเรียนรู้ที่จะนำไปใช้ในชีวิตรจริง

2. ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น

สมิตร คุณานุกร (2523) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นหมายถึง การจัดทำประมวลการสอน โครงการสอน บันทึกการสอน ซึ่งเป็นเอกสารหลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร ระดับนี้ ได้แก่ หน่วยงานระดับโรงเรียน ซึ่งสามารถขยาย และปรับหลักสูตรระดับชาติ โดยการจัดทำโครงการสอนที่ขยายและปรับให้ละเอียดยิ่งขึ้น และมีการจัดทำบันทึกการสอน ซึ่งมีรายละเอียดเน้นการตอบสนองความต้องการ ความสนใจของผู้เรียน นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2536) ได้กล่าวถึงการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นไว้ว่า การพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น คือ การปรับ และเพิ่มรายละเอียดเนื้อหา ปรับและเสริมกิจกรรม การเรียนการสอน พัฒนารูปแบบการสอนให้หลากหลาย ทำสื่อการเรียนการสอนเพิ่มเติม และจัดทำหลักสูตรเพิ่ม การพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นสามารถทำได้ทันทีโดยไม่ต้องขออนุญาต ซึ่งสอดคล้องกับ บุญมี เฌรยอด (ม.ป.ป.) ที่กล่าวถึง การนำหลักสูตรกลางมาทำใช้ในท้องถิ่น ดังนี้ การนำหลักสูตรในระดับชาติมาสู่ท้องถิ่น คือ การทำหลักสูตรแกนกลางให้กระจ่างขึ้น โดยการนำตัวหลักสูตร และคู่มือหลักสูตรระดับชาติมาขยายเป็นประมวลการสอน โครงการสอน คู่มือครู และบันทึกการสอน หรือเป็นการนำลักษณะนามธรรมมาสู่รูปธรรม ด้วยวิธีปรับให้เข้ากับสภาพท้องถิ่นนั่นเอง

โดยสรุปกล่าวไว้ว่า การพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น หมายถึง การปรับขยายหลักสูตรแม่บท หรือหลักสูตรแกนกลางให้สามารถใช้สอนนักเรียนได้ตามสภาพและความต้องการของท้องถิ่น โดยไม่ขัดต่อจุดมุ่งหมายของหลักสูตรระดับชาติ หลักสูตรแม่บท หรือหลักสูตรแกน ซึ่งมีผลผลิตของการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นเป็นเอกสารหลักสูตร คือ แนวการสอน และแผนการสอนตามระดับท้องถิ่น

3. เหตุผลและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น

สังัด อุทรานันท์ (2527) ได้กล่าวถึงเหตุผลและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นว่า หลักสูตรระดับท้องถิ่นเป็นหลักสูตรที่มีความสอดคล้องกับหลักการของการพัฒนาหลักสูตรได้มากที่สุด ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

1. ตามหลักการของหลักสูตรนั้น หลักสูตรที่สร้างขึ้นจำเป็นต้องมีความสอดคล้องกับสภาพปัญหาและสนองความต้องการของสังคมที่ใช้หลักสูตรนั้นๆ โดยเหตุนี้หากหลักสูตรที่สร้างขึ้นมีจุดมุ่งหมายสำหรับใช้ในชุมชนแห่งหนึ่งแห่งใดโดยเฉพาะก็ย่อมจะสามารถตอบสนองต่อความต้องการของสังคมได้มากที่สุด

2. ในการพัฒนาหลักสูตรได้มีการยอมรับความสำคัญของผู้ใช้หลักสูตรเป็นอย่างมาก และได้มีการยอมรับว่าสมควรจะให้ผู้ใช้หลักสูตรมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรด้วย ในทางปฏิบัติหากหลักสูตรได้พัฒนาขึ้นมาเพื่อใช้ในระดัชุมชนที่ไม่กว้างขวางนัก ก็ย่อมจะสามารถเปิดโอกาสให้ผู้ใช้หลักสูตรได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรได้

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2536) ได้กล่าวว่า หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ไม่สามารถประมวลรายละเอียดของความรู้ สภาพเศรษฐกิจ สังคม สภาพแวดล้อม สภาพปัญหา และความต้องการของแต่ละท้องถิ่นได้หมด จึงทำให้โอกาสท้องถิ่นหมายถึงโรงเรียนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับสภาพ และจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนได้อย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับ กรมวิชาการ (2536) ที่กล่าวถึงการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นไว้ดังนี้ ในส่วนของการส่งเสริมให้ท้องถิ่นพัฒนาหลักสูตรได้นั้น หลักสูตรได้เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นสามารถจัดการศึกษาที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ และสังคมของท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ชีวิตจริงของตนเอง ของท้องถิ่นในด้านต่างๆ โดยเรียนรู้เกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนสามารถพัฒนาตนเอง พัฒนาอาชีพ พัฒนาเศรษฐกิจ และสังคม ตนเอง ครอบครัว และท้องถิ่นได้ รวมทั้งจะทำให้ผู้เรียนรู้จักท้องถิ่นของตนเอง เกิดความรัก และความผูกพันกับท้องถิ่น

วิจิตร ไชยศิลป์ (2537) กล่าวว่า เหตุผลและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น มีดังนี้

1. เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการของการพัฒนาหลักสูตรที่มุ่งสนองความต้องการของสังคมที่ใช้หลักสูตรนั้น ๆ
2. เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ใช้หลักสูตรมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร
3. เป็นการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของท้องถิ่น
4. หลักสูตรแม่บทมีลักษณะกว้างทั้งเนื้อหาสาระ จุดมุ่งหมาย และกิจกรรม แต่ยังไม่สามารถประมวลสาระของความรู้ของสภาพท้องถิ่นให้ละเอียดได้ทั้งหมด ท้องถิ่นจึงควรดำเนินการปรับหรือขยายให้เหมาะสมกับท้องถิ่นได้
5. เป็นการพัฒนาหลักสูตรแม่บทให้เอื้อต่อการนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนมากที่สุด

จากเหตุผลและความจำเป็นดังกล่าวข้างต้น การพัฒนาหลักสูตรแม่บทให้เป็นหลักสูตรระดับท้องถิ่นจึงมีความสำคัญและความจำเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้เรียน ที่สามารถจะนำความรู้ที่ได้จากหลักสูตรที่ปรับให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม สภาพเศรษฐกิจ สภาพสังคมไปใช้ประโยชน์ได้จริงในชีวิตประจำวัน

4. ผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น

วิจิตร ไชยศิลป์ (2537) กล่าวว่า ผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ควรประกอบด้วยบุคลากร 2 ฝ่ายคือ

1. บุคลากรภายในโรงเรียน ได้แก่ ครู ผู้บริหาร นักเรียน
2. บุคลากรภายนอกโรงเรียน ได้แก่
  - 2.1 นักวิชาการ ได้แก่ ศึกษานิเทศก์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตร ผู้เชี่ยวชาญแต่ละสาขา อาจารย์จากวิทยาลัยครู หรือมหาวิทยาลัย
  - 2.2 ตัวแทนประชาชนในสังคม ได้แก่ ผู้ประสบความสำเร็จในแต่ละสาขาอาชีพ รวมทั้งผู้สนใจ
  - 2.3 เจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้แก่ เจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

บุญมี เฌรยอด (ม.ป.ป.) กล่าวถึงบทบาทของแต่ละฝ่ายของผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร จำนวนออกเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้

1. บทบาทของนักวิชาการ
2. บทบาทของนักการศึกษา
3. บทบาทของโรงเรียน
4. บทบาทของนักเรียน
5. บทบาทของประชาชน

สังัด อุทรานันท์ (2527) มีความเห็นว่า ผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรมี 4 กลุ่มคือ

1. กลุ่มของคณะพัฒนาหลักสูตร ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านเนื้อหาวิชา ครู นักพัฒนาหลักสูตร และนักวัดผลการศึกษา
2. กลุ่มของผู้ที่ให้ความแนะนำ และสนับสนุนการพัฒนาหลักสูตร ได้แก่ ผู้บริหารและศึกษานิเทศก์
3. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพและความต้องการของสังคม ได้แก่ ผู้เขียนหนังสือ บุคคลที่ทำงานในหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชน ผู้แทนราษฎร ประชาชนทั่วไป ผู้ปกครองนักเรียน
4. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของผู้เรียน ได้แก่ ผู้เรียน และนักแนะแนวการศึกษา

5. แนวคิดและเหตุผลในการปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน

บุญมี เฌรยอด (ม.ป.ป.) ได้กล่าวไว้ว่า การขยายและการปรับหลักสูตรระดับชาติในการสร้างประมวลการสอนมีความสำคัญมาก เพราะจะช่วยทำให้หลักสูตรมีความกระจำขึ้น และที่สำคัญที่สุดคือ ช่วยทำให้หลักสูตรระดับชาติมีความสอดคล้องกับท้องถิ่น ในวงการหลักสูตรของประเทศไทย ปัญหาของการพัฒนาหลักสูตรไม่ได้อยู่ที่ตัวหลักสูตรระดับชาติมากเท่ากับอยู่ที่ประมวลการสอน ความล้มเหลวที่จะขยายและปรับหลักสูตรในการสร้างประมวลการสอนนั้นเอง ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ

ตามมา หลักสูตรไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง และความต้องการของท้องถิ่นหรือครูไม่ยึดหลักสูตร และประมวลการสอนเป็นแนว

สุมิตร คุณานุกร (2523) มีความเห็นว่าหลักสูตรระดับชาติมีลักษณะกว้างและครอบคลุม หลักสูตรระดับนี้จะกำหนดความมุ่งหมายและเนื้อหาสาระที่เป็นความรู้ ซึ่งต้องถ่ายทอดให้ผู้เรียน อย่างกว้าง ๆ ความมุ่งหมายจะออกมาในลักษณะของคำนิยามทางการศึกษามากกว่าจะออกมาเป็น แนวปฏิบัติในการเรียนการสอนอย่างชัดเจน ส่วนเนื้อหาสาระจะกำหนดไว้เป็นประเด็นใหญ่ ๆ ความครอบคลุมแบบกว้าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วหาใช่เป็นความบกพร่องของหลักสูตรระดับชาติ แต่ประการใด หากแต่เป็นความจำเป็นที่ต้องกำหนดในลักษณะเช่นนั้น เพราะผู้พัฒนาหลักสูตร ระดับชาติไม่อาจประมวลรายละเอียดที่เกี่ยวกับสาระของความรู้ และสภาพของชุมชน หรือท้องถิ่น แต่ละแห่งมาไว้ในหลักสูตรได้ทั้งหมด ดังนั้นนักพัฒนาหลักสูตรระดับชาติจึงมีไว้ให้ผู้ใช้หลักสูตรระดับ ต่าง ๆ ที่รองลงมาไปขยายและปรับให้เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น โรงเรียน และชั้นเรียน ต่อไป

สังัด อุทรานันท์ (2527) ได้กล่าวถึงแนวคิดในการปรับหลักสูตรระดับท้องถิ่นดังนี้ ใน สภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน การศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษามีความจำเป็นจะต้องใช้ หลักสูตรซึ่งพัฒนามาจากส่วนกลางและบังคับใช้ทั่วประเทศ ดังนั้นหลักสูตรทั้ง 2 ระดับจึงน่าจะได้ รับการปรับให้เข้ากับสภาพปัญหาและความต้องการของสังคมแต่ละท้องถิ่น นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึง เหตุผลและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ดังต่อไปนี้คือ

1. ตามหลักการของหลักสูตรนั้น หลักสูตรที่สร้างขึ้นจำเป็นจะต้องมีความสอดคล้อง กับสภาพปัญหาและสนองความต้องการของสังคมที่ใช้หลักสูตรนั้นๆ โดยเหตุนี้หากหลักสูตรที่สร้าง ขึ้นมีจุดมุ่งหมายสำหรับใช้ในชุมชนแห่งหนึ่งแห่งใดโดยเฉพาะก็ย่อมจะสามารถตอบสนองต่อความ ต้องการของสังคมได้มากที่สุด

2. ในการพัฒนาหลักสูตรได้มีการยอมรับของความสำคัญของผู้ใช้หลักสูตรเป็นอย่างมาก และได้มีการยอมรับว่าสมควรจะทำให้ผู้ใช้หลักสูตรมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรด้วย ในทาง ปฏิบัติหากหลักสูตรได้พัฒนาขึ้นมาเพื่อใช้ในระดับชุมชนที่เมกว้างขวางนัก ก็ย่อมจะสามารถเปิด โอกาสให้ผู้ใช้หลักสูตรได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรได้

6. กระบวนการในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

บุญมี เฌรยอด (ม.ป.ป.) ได้เสนอขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรในระดับเขต ไว้ดังนี้

ขั้นที่ 1 แต่งตั้งกรรมการยกร่างหลักสูตรระดับเขต หรือจังหวัด ควรประกอบด้วย

- 1) นักการศึกษาจากสถาบันการศึกษาชั้นสูงในเขตการศึกษาหรือจังหวัด
- 2) ผู้บริหารการศึกษา
- 3) ศึกษานิเทศก์
- 4) ครูใหญ่ หรือตัวแทนของครู
- 5) ตัวแทนจากหน่วยราชการอื่น
- 6) ผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาต่างๆ
- 7) ตัวแทนของประชาชนในชุมชน
- 8) ผู้เชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตร

กรรมการชุดนี้มีหน้าที่ในการพิจารณาปรับหลักสูตรส่วนกลางให้เหมาะสมกับท้องถิ่นในด้านเนื้อหาสาระ วิธีการ กิจกรรมการเรียน สื่อการสอน และการประเมินผล นอกจากนี้ยังจัดทำหนังสือเรียน หนังสืออ่านประกอบ คู่มือครู

ขั้นที่ 2 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชน โดยศึกษาถึงพื้นฐานทั่ว ๆ ไป ปัญหาและความต้องการของชุมชน และของผู้เรียน อาจกระทำได้หลายวิธี เช่น การศึกษาจากเอกสาร การไปแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ เป็นต้น

ขั้นที่ 3 การปรับและขยายหลักสูตรจากแกนกลางให้เหมาะสมกับท้องถิ่น การจัดทำขั้นนี้จะต้องศึกษาหลักสูตรของประเทศให้ชัดเจน เพื่อพิจารณาปรับเนื้อหาให้สอดคล้องกับสภาพสังคม

ขั้นที่ 4 จัดทำคู่มือหลักสูตร แบบเรียน และวัสดุอุปกรณ์การสอนให้เหมาะสม

ขั้นที่ 5 สุ่มตัวอย่างโรงเรียนเพื่อการทดลอง

ขั้นที่ 6 การปรับปรุงแก้ไข

ขั้นที่ 7 ประกาศใช้หลักสูตรท้องถิ่นในระดับเขตการศึกษาหรือจังหวัด

ขั้นที่ 8 นำหลักสูตรไปใช้ในระดับโรงเรียน ในขั้นตอนนี้ควรมีการสำรวจสภาพชุมชนและปัญหาต่างๆ แล้วทำการปรับหลักสูตรของเขตหรือจังหวัดให้เหมาะสมกับโรงเรียน

อีกครั้ง การปรับหลักสูตรนี้ควรทำในรูปของอำเภอหรือกลุ่มโรงเรียนที่มีลักษณะคล้ายๆ กัน เพื่อให้การดำเนินงานไม่ยุ่งยากเกิดปัญหามากนัก

สังัด อุทรานันท์ (2527) ได้เสนอกระบวนการพัฒนาหลักสูตรในระดับท้องถิ่นไว้ ดังนี้ การปรับหลักสูตรให้เข้ากับสภาพสังคมของท้องถิ่น หรือการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อเสริมหลักสูตรกลาง อาจจะทำเนิการในระดับเขตการศึกษา ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ หรือระดับโรงเรียน ก็ได้ สำหรับกระบวนการดำเนินงานไม่ว่าจะเป็นการดำเนินงานในระดับใด หากจะให้ เป็นไปอย่างมีระบบและเป็นขั้นตอน ก็อาจจะดำเนินการอย่างเป็นลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. จัดตั้งคณะทำงาน
2. ศึกษาสภาพข้อมูลพื้นฐาน
3. กำหนดจุดมุ่งหมายสำหรับหลักสูตรท้องถิ่น
4. พิจารณาความเหมาะสมของหลักสูตรกลาง กับสภาพของท้องถิ่น
5. ดำเนินการเลือกเนื้อหาสาระของหลักสูตรกลาง และ/หรือจัดสร้างกระบวนการ

วิชาขึ้นใหม่

6. ดำเนินการใช้หลักสูตร
7. ประเมินผลการใช้หลักสูตร
8. ท้าการปรับปรุงแก้ไข

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2536) ได้กล่าวถึง วิธีการจัดทำ และพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ไว้ดังนี้

1. จัดระบบข้อมูลพื้นฐาน
2. กำหนดความต้องการจำเป็นท้องถิ่น
3. กำหนดเป้าหมายจุดประสงค์การเรียน
4. จัดทำคำอธิบายรายวิชา หรือเนื้อหาสาระกิจกรรม
5. จัดทำแผนการสอน คู่มือครู และสื่อ
6. ปรับปรุงและพัฒนา

จากแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นที่กล่าวมา สรุปลงเป็นขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรระดับจังหวัด ตามความต้องการของท้องถิ่นได้ดังนี้

1. การศึกษาสภาพเศรษฐกิจ สังคม และการจัดการศึกษาของท้องถิ่น
  - 1.1 ตั้งคณะกรรมการศึกษาสภาพและปัญหาของท้องถิ่น
  - 1.2 ศึกษาสภาพและปัญหาของท้องถิ่นในเรื่องเกี่ยวกับเศรษฐกิจ สังคม การจัดการศึกษา
  - 1.3 วิเคราะห์ สรุปปัญหาของท้องถิ่น
  - 1.4 จัดลำดับความต้องการจำเป็นในการแก้ปัญหาให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น
2. การจัดทำหลักสูตร เอกสารหลักสูตร
  - 2.1 แต่งตั้งกรรมการ
  - 2.2 ศึกษาแนวทางการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการจำเป็นของท้องถิ่น
  - 2.3 ศึกษาหลักสูตรแม่บทในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นตามความต้องการจำเป็น
  - 2.4 กำหนดจุดมุ่งหมาย และจุดประสงค์ของหลักสูตรที่ต้องการพัฒนา
  - 2.5 จัดทำหลักสูตร และเอกสารหลักสูตร
3. การนำหลักสูตรไปใช้
  - 3.1 ประชุมชี้แจงการใช้หลักสูตร
  - 3.2 ครูผู้สอนนำหลักสูตรไปใช้
4. การนิเทศติดตามการใช้หลักสูตรและการปรับปรุงหลักสูตร
  - 4.1 การนิเทศติดตามการใช้หลักสูตร
    - เป้าหมายการนิเทศติดตามการใช้หลักสูตร
    - วิธีการนิเทศติดตามผลการใช้หลักสูตร
  - 4.2 การปรับปรุงหลักสูตร
    - เป้าหมายการปรับปรุงหลักสูตร
    - วิธีการปรับปรุงหลักสูตร

7. การสนับสนุนการปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

ในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะการปรับหลักสูตรในระดับโรงเรียน และระดับท้องถิ่นให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ปัจจัยที่สำคัญและจำเป็นประการหนึ่งคือการสนับสนุนโดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ซึ่งบุญมี เฌรยอด (ม.ป.ป.) กล่าวถึงหน้าที่ของครูใหญ่ในการพัฒนาหลักสูตร ไว้ดังนี้

1. ครูใหญ่จะต้องศึกษาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้
2. ครูใหญ่จะต้องกระตุ้นนำครูให้นำหลักสูตรไปใช้ให้บังเกิดผล
3. ครูใหญ่จะต้องส่งเสริมขวัญและกำลังใจของครู
4. ครูใหญ่จะต้องคำนึงอยู่เสมอว่า การบริหารคือการบริการ คือการอำนวยความสะดวกต่อการนำหลักสูตรไปใช้

ความสะดวกต่อการนำหลักสูตรไปใช้

5. จัดประชุมทางวิชาการให้มากขึ้น
6. ทาวิธีส่งเสริมความรู้ด้วยวิธีการต่างๆ
7. สังเกตการสอนของครู
8. ประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนให้แก่ครู ผู้ปกครอง และพยายาม

ให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร

9. ส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่เหมาะสมกับท้องถิ่น
10. เป็นกรรมการที่ส่งเสริมในการพัฒนาหลักสูตร

สังจิต อุทรานันท์ (2527) กล่าวถึง บทบาทของผู้บริหารการศึกษาในการสนับสนุนการพัฒนาหลักสูตร ดังต่อไปนี้

1. มีหน้าที่จัดสิ่งอำนวยความสะดวกทั้งในด้านสถานที่ การเงิน ตลอดจนวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่จำเป็นต้องใช้ในการทำงานพัฒนาหลักสูตร
2. ประสานงานในการพัฒนาหลักสูตรให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ให้กำลังใจในการทำงาน รวมทั้งการดำเนินการเสนอขออนุมัติในการใช้หลักสูตรด้วย

วิชัย วงษ์ใหญ่ (อำนวยการ บัณฑิต อยุธยา, ม.ป.ป.) เกี่ยวกับการนำหลักสูตรไปใช้ในการเรียนการสอน โดยสรุปว่า ในการนำหลักสูตรไปใช้ให้บรรลุเป้าหมาย ครูใหญ่ควรวางแผนเกี่ยวกับการใช้หลักสูตร ดังนี้

1. การเตรียมวางแผนเพื่อใช้หลักสูตรใหม่
2. การเตรียมจัดการอบรมครูเพื่อใช้หลักสูตรใหม่
3. การจัดครูเข้าสอน
4. การจัดตารางสอน
5. การจัดบริการวัสดุประกอบหลักสูตร และสื่อการสอน
6. การประชาสัมพันธ์การใช้หลักสูตรกับผู้ปกครอง กรรมการศึกษา และชุมชน
7. การจัดสภาพแวดล้อม อาคาร สถานที่ และการเลือกสรรโครงการกิจกรรมเสริมหลักสูตร
8. การจัดโครงการประเมินผลการใช้หลักสูตร และการปรับปรุงหลักสูตร

1. การเตรียมวางแผนเพื่อใช้หลักสูตรใหม่

ครูใหญ่และคณะกรรมการโรงเรียนจะต้องศึกษา วิเคราะห์หลักสูตรว่าจุดมุ่งหมายของการพัฒนาหลักสูตร และการสอนครั้งนี้มีเป้าหมายที่แท้จริงคืออะไร และสอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของผู้เรียนและชุมชนเพียงไร การนำหลักสูตรมาปรับใช้นั้น ทางโรงเรียนมีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง วัสดุประกอบหลักสูตรและแหล่งข้อมูลต่างๆ ที่จะนำเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรนั้นจะจัดหาได้อย่างไร และโดยวิธีใด งบประมาณ อาคาร สถานที่ พอเพียงหรือไม่ การเตรียมบุคลากรเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรจะทำโดยวิธีใด จึงจะให้เข้าใจหลักสูตรอย่างแท้จริง การนำหลักสูตรไปใช้แม้ว่าตัวหลักสูตรจะพัฒนาขึ้นมาอย่างดีเลิศเพียงใด ถ้าการใช้หลักสูตรขาดความเข้าใจและความไม่พร้อม การจะพัฒนาหลักสูตรไปสู่จุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้อาจจะประสบความสำเร็จได้ยาก

2. การเตรียมจัดการอบรมครูเพื่อใช้หลักสูตรใหม่

ควรจัดอบรมในรูปการประชุมปฏิบัติการ ให้ครูได้ศึกษาวิเคราะห์ถึงปัญหาของหลักสูตร และจะนำไปปรับใช้ในห้องเรียนได้อย่างไร โดยการสร้างกำหนดการสอน ประมวลการสอน การเลือก และจัดประสบการณ์เรียน และมีการทดลองสอนเพื่อแก้ไขปรับปรุงโดยการทำ

เป็นกลุ่มเล็ก ๆ และใช้เวลาอย่างน้อยประมาณ 2 สัปดาห์ หลังการประชุมซึ่งปฏิบัติการแล้ว ครูใหญ่จะต้องคอยดูแล นิเทศและบริการครูอย่างใกล้ชิด และเป็นขบวนการที่ต้องแก้ไขปรับปรุงอยู่ตลอดเวลา ตัวครูเองจะต้องเข้าใจบทบาทของตนว่า "ครู คือนักพัฒนาหลักสูตรในระดับห้องเรียน"

3. การจัดครูเข้าสอน

การจัดครูเข้าสอน ควรจะคำนึงถึงการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ โดยยึด จุดมุ่งหมายของหลักสูตรเป็นหลัก พยายามจัดครูที่จะจัดประสบการณ์ให้เด็กได้เรียนรู้ครบถ้วนตาม จุดมุ่งหมายของหลักสูตรเป็นสำคัญ

4. การจัดตารางสอน

หลักของการจัดตารางสอนจะต้องคำนึงถึง การเรียนรู้วิชาต่างๆ ไม่ควรใช้เวลา เท่าๆ กัน ระดับของความยากง่ายของการเรียนรู้ก็ย่อมแตกต่างกัน นอกจากนี้ช่วงการเรียนรู้จะต้องเป็นไปเพื่อส่งเสริมพัฒนาการของผู้เรียน และเหมาะสมกับวัย และความสามารถของผู้เรียน การใช้อาคารสถานที่ ห้องเรียน โรงฝึกงาน ห้องทดลอง จะต้องมีการใช้ตลอดเวลา จึงจะถือว่าการใช้อาคารสถานที่ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

5. การจัดบริการวัสดุประกอบหลักสูตร และสื่อการเรียน

การจัดทำแผนการสอน คู่มือครู แบบเรียน และสื่อการเรียน เป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องจัดทำและจะละเลยส่วนใดส่วนหนึ่งไม่ได้ แผนการสอนจะช่วยให้ครูเห็นแนวทางชัดเจนยิ่งขึ้นว่าจะทำการสอนแบบใด จะเลือกกิจกรรมประสบการณ์อย่างไรให้กับเด็ก ที่จะทำให้นักอยากเรียน ทำให้การเรียนน่าสนใจ การจัดทำสื่อการเรียนอาจร่วมกันทำเป็นกลุ่มโรงเรียน จะช่วยแบ่งเบาภาระและการทำงานของครู และจะครอบคลุมเนื้อหาสาระได้มากกว่าเพราะช่วยกันทำ เป็นการประหยัดแรงงานและงบประมาณ ที่สำคัญที่สุดคือ ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามความสามารถ ความสนใจ และตรงกับความต้องการของชุมชน

6. การประชาสัมพันธ์การใช้หลักสูตรกับผู้ปกครอง

การประชาสัมพันธ์การใช้หลักสูตรกับผู้ปกครอง คณะกรรมการศึกษาของโรงเรียน และประชาชนในชุมชนนั้น เป็นสิ่งที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจงานพฤติกรรมที่จะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ซึ่งจะต้องทำเป็นระยะติดต่อกันไป แต่ครั้งหนึ่งไม่ควรนาน เพราะจะทำให้เกิดความเบื่อหน่าย การใช้อสื่อมวลชนเป็นเครื่องช่วยประชาสัมพันธ์หลักสูตร เช่น วิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ จะ

ช่วยได้มาก แต่เราจะประชาสัมพันธ์ในรูปแบบใด จะต้องถ่วงการองอย่างดีที่จะทำให้ผู้รับเกิดความสนใจ และติดตามความก้าวหน้าของการพัฒนาหลักสูตรอยู่เสมอ

7. การจัดสภาพแวดล้อมและการเลือกสรรโครงการกิจกรรมเสริมหลักสูตร

การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนเป็นสิ่งสำคัญ และจะต้องคำนึงถึง เพราะการเรียนรู้อาจเกิดขึ้นได้เฉพาะในห้องเรียนเท่านั้น สภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียนก็จะเป็นส่วนช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ได้ เช่น การจัดบริการอาหารกลางวัน เด็กจะได้แนวคิดเกี่ยวกับการเลือกและคุณค่าอาหารที่มีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต การบริโภคอาหารที่ได้สัดส่วนและถูกสุขลักษณะ และมารยาทในการรับประทานอาหาร เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เด็กจะเกิดการเรียนรู้จากการฝึกปฏิบัติโดยไม่รู้ตัว และผลจากการเรียนรู้จะช่วยนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวเด็กต่อไป การพานักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ การเชิญนามัยโรงเรียนเข้ามาช่วยเหลือ เรื่องสุขภาพอนามัยของเด็ก ก็เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร

การบริหารด้านวิชาการแก่ครู ก็เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยในการพัฒนาหลักสูตรให้เป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งอาจจัดทำโดยส่งไปศึกษาอบรมระยะสั้นในเรื่องที่กำลังปฏิบัติอยู่ เพื่อเสริมความเข้าใจให้มีทัศนะอันกว้างขวางขึ้น การไปร่วมประชุม สัมมนา การไปศึกษาดูงานในโรงเรียนที่มีการพัฒนาหลักสูตรและการสอนในระดับเดียวกัน การเชิญวิทยากรมาสาธิต การฝึกปฏิบัติบรรยายของแต่ละหัวข้อที่ครูต้องการ การส่งเสริมเพื่อนครูที่มีความชำนาญเฉพาะด้านที่แตกต่างกัน ได้มีโอกาสเผยแพร่วิชาความรู้ซึ่งกันและกัน เป็นต้น

8. การจัดโครงการประเมินผลการใช้หลักสูตรและการปรับปรุงหลักสูตร

การจัดโครงการประเมินผลการใช้หลักสูตรและการปรับปรุงหลักสูตรเป็นสิ่งที่สำคัญ จะต้องกระทำเป็นขั้นตอน ถ้าจุดมุ่งหมายของการใช้หลักสูตรกำหนดไว้อย่างชัดเจน การประเมินผลเพื่อปรับปรุงก็จะทำได้ง่ายและตรงจุด ว่าการปรับปรุงควรจะเริ่มที่จุดใดบ้าง

พนอม แก้วกาเนิด (อ้างใน พชนี บูรณพันธ์, 2538) กล่าวถึงการบริหารหลักสูตรที่จะสนับสนุนส่งเสริมการปรับหลักสูตรท้องถิ่น ดังนี้

1. การกำหนดปรัชญาและอุดมการณ์ วัตถุประสงค์ นโยบายของโรงเรียน
2. การศึกษาสำรวจสภาพปัญหา และความต้องการของท้องถิ่น
3. การศึกษาสำรวจปัญหาความต้องการของนักเรียนและผู้ปกครอง

4. การศึกษาสำรวจความถนัด ความสามารถเฉพาะของนักเรียน
 5. จัดแบ่งกลุ่มนักเรียนตามความต้องการ ความถนัด และความสามารถ
 6. การจัดเลือกสรร พัฒนา จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น และหลักสูตรหรือรายวิชาที่ สอดคล้องกับสภาพชีวิต อาชีพ เศรษฐกิจ และสังคมของท้องถิ่น ส่งเสริมความสามารถ ความถนัด เฉพาะทางของนักเรียนสู่ความเป็นเลิศ

7. การจัดบริการแนะแนวทางการศึกษา
 8. การจัดครูอาจารย์ และพัฒนากระบวนการสอนของครูอาจารย์
 9. การใช้ทรัพยากรภายนอก
 10. การจัดแผนการสอนให้ตรงกับชีวิตสังคมท้องถิ่น
 11. การเตรียมสถานที่อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้
 12. การทำความเข้าใจ การประชาสัมพันธ์ให้ทราบวัตถุประสงค์ของการจัดการ

ศึกษา

13. จัดกิจกรรมเสริม
 14. การติดตามให้ขวัญและกำลังใจในการดำเนินงานตามหลักสูตร
 15. วัตถุประสงค์ ประเมินผลเพื่อพัฒนา
 16. การพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา ครูอาจารย์ และบุคคลที่เกี่ยวข้องเพื่อการ พัฒนางานตามหลักสูตร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 CHULALONGKORN UNIVERSITY

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534) ได้กล่าวถึงแนวทางการ ดำเนินงานอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นการสนับสนุนการปรับหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษาใน โรงเรียนในระดับกลุ่มโรงเรียน และโรงเรียนดังนี้

1. สนับสนุนหรือดำเนินการพัฒนาครูและบุคลากรอื่น ๆ ให้มีความรู้ความเข้าใจ และมีจิตสำนึกความจำเป็นที่ต้องอนุรักษ์ พัฒนา ป้องกันแก้ไขสิ่งแวดล้อมทั้งในโรงเรียนและชุมชน
2. พัฒนาอาคารสถานที่ บริเวณโรงเรียน และระบบการสุขภาพให้ร่มรื่น สวยงาม สะอาด ถูกสุขลักษณะ และปลอดภัย

3. จัดกิจกรรมการเรียนการสอน ดังนี้
  - สอดแทรกบูรณาการเข้ากับการเรียนการสอนปกติ
  - จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร
4. เป็นผู้นำและร่วมมือกับชุมชนในการอนุรักษ์ พัฒนา ป้องกันแก้ไขสิ่งแวดล้อมของชุมชน
5. ประสานงานกับหน่วยงานอื่นในการดำเนินงานอนุรักษ์ พัฒนา ป้องกันแก้ไขสิ่งแวดล้อมทั้งในโรงเรียนและชุมชน

จากแนวความคิดของนักการศึกษาและแนวดำเนินการของหน่วยงานที่กล่าวมาแล้ว พอสรุปเป็นแนวทางการสนับสนุนการปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมศึกษาได้ดังนี้

1. การวางแผนเพื่อการใช้หลักสูตร
2. การเตรียมบุคลากร
3. การจัดบริการวัสดุประกอบหลักสูตรและสื่อการสอน
4. การประชาสัมพันธ์การใช้หลักสูตรให้ผู้ปกครอง กรรมการศึกษา และชุมชน
5. การจัดสภาพแวดล้อม และกิจกรรมเสริมหลักสูตร
6. การนิเทศติดตามผลการใช้หลักสูตร

8. แนวทางการปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (กรมวิชาการ, 2535) ได้เสนอแนวทางการปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นไว้ดังนี้

ท้องถิ่นจะปรับหลักสูตรได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพจะต้องมีการวางแผนอย่างมียุทธศาสตร์ โดยศึกษาแนวโน้มของการพัฒนาท้องถิ่น วิเคราะห์ความต้องการของท้องถิ่น ศึกษาถึงสิ่งที่มีผลกระทบต่อการศึกษา รวมทั้งประเมินศักยภาพของโรงเรียน เพื่อกำหนดเป็นเป้าหมายของการพัฒนาการปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น มีลักษณะการปรับดังนี้

1. การปรับกิจกรรมการเรียนการสอน หรือกิจกรรมเสริม
2. การปรับหรือเพิ่มเติมรายละเอียดเนื้อหา
3. การปรับปรุงและเลือกใช้สื่อการเรียนการสอน

การปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริม

หลักสูตรประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 ได้ปรับวิธีการเรียน คําอธิบายกลุ่มประสบการณ์และคําอธิบายรายวิชาต่างๆ ในหลักสูตร ให้ประกอบด้วยข้อความ 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 กิจกรรม ได้แก่ ส่วนที่ระบุถึงแนวการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ต้องจัด ให้แก่ผู้เรียน สังเกตได้จากคําว่า ศึกษา ค้นคว้า ทดลอง สํารวจ ฝึก ปฏิบัติ วิเคราะห์ อภิปราย ฯลฯ

ส่วนที่ 2 เนื้อหา ได้แก่ ข้อความที่ระบุถึงหัวข้อหรือขอบข่ายของสิ่งที่จะนำมาให้ ผู้เรียนได้เรียนรู้ หรือฝึกทักษะ

ส่วนที่ 3 จุดประสงค์ ได้แก่ ส่วนที่ระบุถึงพฤติกรรมที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน หลังจากที่ได้เรียนรู้ หรือฝึกทักษะตามที่ได้ระบุไปแล้วในส่วนที่ 1 และ 2 ซึ่งพฤติกรรมที่ต้องการ ให้เกิดขึ้นจะต้องประกอบด้วยในส่วนที่เป็นความรู้ ทักษะ เจตคติ และกระบวนการ

จากแนวปฏิบัติที่ตัดสินใจเลือกนำมาเป็นงานพัฒนาของท้องถิ่น เมื่อวิเคราะห์แล้วพบว่า เรื่องดังกล่าวมีกำหนดไว้ในจุดประสงค์การเรียนรู้ของกลุ่มประสบการณ์หรือรายวิชาใดรายวิชาหนึ่ง ในหลักสูตรอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มประสบการณ์ หรือรายวิชาบังคับแกน/บังคับเลือก/เลือกเสรี ท้องถิ่นสามารถพัฒนาด้วยการปรับกิจกรรมการเรียนการสอน หรือจัดกิจกรรมเสริมตามแนวปฏิบัติที่ เลือก ซึ่งถือว่าสอดคล้องกับความต้องการ สภาพ และเงื่อนไขที่เป็นอยู่

จากตัวอย่างคําอธิบาย/คําอธิบายรายวิชาที่ยกมา จะเห็นว่า กิจกรรมที่ระบุนั้นจะ กำหนดไว้กว้างๆ เช่น คําว่า ศึกษา ท้องถิ่นต้องพิจารณาคุณลักษณะ หรือวิธีการของการศึกษา ขึ้นเองให้สอดคล้องกับสภาพ หรือเงื่อนไขที่เป็นอยู่ เช่น ศึกษา โดยการ

- เรียนในห้องเรียน
- ค้นคว้าจากห้องสมุด
- ออกไปดูสภาพจริง

- ออกไปสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิในท้องถิ่น
- ค้นคว้าจากแหล่งวิทยาการที่มีในท้องถิ่น
- เชิญผู้ทรงคุณวุฒิมาบรรยายให้ความรู้

ฯลฯ

โดยทั่วไปการพัฒนาหลักสูตรลักษณะนี้ ท้องถิ่นจะกระทำได้กับทุกกลุ่มประสบการณ์และ
 ทุกรายวิชา ด้วยการกำหนดรายละเอียดกิจกรรมที่จะปฏิบัติในการเรียนการสอนของกลุ่มวิชา /
 รายวิชานั้นๆ จากกิจกรรมที่ระบุไว้ในคำอธิบาย/คำอธิบายรายวิชา ซึ่งรายละเอียดของกิจกรรมที่
 ปรับหรือจัดนี้จะปรากฏอยู่ในแผนการสอน และประการสำคัญที่สุดก็คือ การพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่น
 ด้วยวิธีการปรับหรือจัดกิจกรรมเสริมนี้ จะต้องไม่ทำให้จุดประสงค์การเรียนรู้และเวลาเรียน
 เปลี่ยนแปลงไปแต่ประการใด

การปรับหรือเพิ่มเติมรายละเอียดเนื้อหา

การพัฒนาหลักสูตรด้วยการปรับรายละเอียดของเนื้อหา มีวิธีการเช่นเดียวกับการ
 พัฒนาหลักสูตรด้วยการปรับกิจกรรมการเรียนการสอน หรือจัดกิจกรรมเสริม กล่าวคือ เมื่อท้องถิ่น
 วิเคราะห์แล้วพบว่า แนวปฏิบัติในการพัฒนาเพื่อจะให้บรรลุถึงเป้าหมายซึ่งมีระบุไว้ในจุดประสงค์
 การเรียนรู้ของกลุ่มประสบการณ์/รายวิชาในหลักสูตรแล้ว นอกจากจะปรับกิจกรรมการเรียน
 การสอนให้สอดคล้องกับท้องถิ่นแล้ว ในการพิจารณาหากรายละเอียดเนื้อหาที่จะนำมาให้เรียนรู้
 หรือเป็นสื่อฝึก เพื่อให้เกิดความรู้หรือทักษะตามจุดประสงค์ที่ระบุไว้ ท้องถิ่นสามารถจะพิจารณา
 ปรับรายละเอียดของเนื้อหาให้สอดคล้องกับสภาพได้ ทั้งนี้เพราะว่าคำอธิบาย/คำอธิบายราย
 วิชา ของกลุ่มประสบการณ์หรือรายวิชาต่างๆ ที่มีอยู่ในหลักสูตรประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ฉบับ
 ปรับปรุง จะระบุเนื้อหาที่ให้เรียนไว้กว้างๆ โดยกำหนดเป็นขอบข่ายหรือหัวข้อต่างๆ ไว้เพื่อให้
 ท้องถิ่นสามารถกำหนดรายละเอียดของเนื้อหาให้สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่นได้ด้วยการเพิ่มหรือ
 ปรับได้ตามความเหมาะสม

การพัฒนาหลักสูตรลักษณะนี้ ท้องถิ่นสามารถจะกระทำได้กับทุกกลุ่มประสบการณ์ หรือ ทุกรายวิชา โดยมีขั้นตอนในการดำเนินงาน ดังนี้

1. ศึกษาจุดประสงค์ เนื้อหา กิจกรรม และคาบเวลาที่กำหนดไว้ในคำอธิบาย หรือคำอธิบายรายวิชาของหลักสูตรแม่บท
2. กำหนดรายละเอียดของเนื้อหาที่จะเพิ่มหรือปรับสำหรับนำมาให้เรียนรู้ หรือ ฝึกทักษะ โดยให้เป็นไปตามผลที่ได้ผลจากการศึกษา วิเคราะห์
3. นำเอารายละเอียดที่ได้ตามข้อ 2 ไปปรับเข้าในโครงสร้างขอบข่ายของ เนื้อหาของกลุ่มประสบการณ์/รายวิชาที่สอน แล้วนำไปจัดทำเป็นแผนการสอนต่อไป
4. พิจารณาปรับแนวการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อ วัสดุที่สอดคล้องกับ เนื้อหาที่ปรับเพิ่มเติม หรือลดนั้น

การปรับหรือเพิ่มเติมรายละเอียดของเนื้อหา ท้องถิ่นสามารถดำเนินการได้ทันที ถ้า ผลการวิเคราะห์พบว่า เป้าหมายของการพัฒนานั้นมีปรากฏานจุดประสงค์การเรียนรู้ของกลุ่ม ประสบการณ์หรือรายวิชาแล้ว ท้องถิ่นสามารถจะปรับรายละเอียดของเนื้อหาให้สอดคล้อง และ เป็นไปตามแนวปฏิบัติที่เสนอนั้น

ตัวอย่าง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่นโดยการปรับรายละเอียดของเนื้อหา

งานกรณีที่ท้องถิ่นวิเคราะห์และกำหนดงานพัฒนาที่จะดำเนินการ คือการพัฒนาด้านคุณธรรม มุ่งให้ประชาชนในท้องถิ่นมีความเสียสละ และจากการศึกษาหลักสูตรพบว่า การจัดการเรียน การสอนที่มุ่งให้ผู้เรียน เป็นผู้มีความดีคุณธรรม จริยธรรม สามารถปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม มีความมุ่งมั่นที่จะ พัฒนาตนเอง ท้องถิ่น และประเทศชาตินั้น มีกำหนดไว้ในรายวิชา ส 017 จริยธรรมกับบุคคล ซึ่งมี รายละเอียดคำอธิบายรายวิชา ดังนี้

ส 017 จริยธรรมกับบุคคล
คำอธิบายรายวิชา

2 คาบ/สัปดาห์/ภาค 1 หน่วยการเรียนรู้

ศึกษาชีวิตและงานของบุคคลที่ประกอบด้วยคุณธรรม จริยธรรม สร้างสรรค์ความ
เจริญให้กับท้องถิ่น สังคม และประเทศ วิเคราะห์คุณธรรม แนวทางปฏิบัติและแนวคิดของ
บุคคลเหล่านั้นที่ส่งผลต่อการพัฒนาตนเอง ท้องถิ่น ประเทศชาติ เพื่อให้เห็นแบบอย่าง
การประพฤติปฏิบัติที่ดี เห็นคุณค่าในการฝึกคุณธรรม จริยธรรม เป็นหลักในการดำเนินชีวิต
สามารถเลือกแนวทางการปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสมในอันที่จะพัฒนาตนเอง ท้องถิ่น และ
ประเทศชาติ

จากคำอธิบายรายวิชาดังกล่าว ท้องถิ่นต้องเป็นผู้พิจารณากำหนดรายละเอียดของเนื้อหา
ที่จะนำมาใช้เป็นสื่อเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ หรือศึกษาให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ของรายวิชาและ
ความต้องการของท้องถิ่น

การพัฒนาหลักสูตรลักษณะนี้ ท้องถิ่นจะต้อง

1. กำหนดตัวบุคคลในท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วยคุณธรรมที่พึงประสงค์สำหรับนำมา
เป็นแบบอย่างให้นักเรียนได้ศึกษา วิเคราะห์ โดยอาจจะกำหนดก็ได้ตามความเหมาะสม
2. ระบุหรือกำหนดพฤติกรรม การกระทำ แนวคิด ฯลฯ ที่แสดงให้เห็นถึงการมี
คุณธรรมนั้นๆ ในการดำรงชีวิตของบุคคลดังกล่าว อันมีผลต่อการพัฒนาตนเอง ท้องถิ่น เพื่อให้
ผู้เรียนได้ศึกษา วิเคราะห์ และกำหนดแนวปฏิบัติสำหรับยึดถือปฏิบัติตาม
3. กำหนดรายละเอียดขั้นตอนของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีลักษณะ
เป็นการเน้นกระบวนการ โดยรายละเอียดต่างๆ เหล่านี้จะปรากฏในแผนการสอนที่จัดทำ
4. การพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่นโดยการปรับหรือเพิ่มเติมรายละเอียดของ
เนื้อหา นี้ จะต้องไม่ทำให้จุดประสงค์และคาบเวลาเรียนที่กำหนดไว้เปลี่ยนแปลงไป

การปรับปรุงและเลือกใช้สื่อการเรียน

สื่อการเรียน ที่จะนำมาใช้ประกอบในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ท้องถิ่นสามารถจะพัฒนา ประกอบด้วย

หนังสือเรียน หมายถึง หนังสือที่กำหนดค่าให้ใช้สำหรับการเรียนการสอนรายวิชาใดรายวิชาหนึ่งโดยเฉพาะ มีเนื้อหาตรงตามที่ระบุไว้ในรายวิชานั้นๆ อาจจะมีลักษณะ เป็นเล่มหรือเป็นจุดก็ได้

แบบฝึกหัด หมายถึง สื่อที่จะใช้สำหรับให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติ เพื่อช่วยเสริมให้เกิดทักษะและความแตกฉานในบทเรียนมากยิ่งขึ้น

หนังสือเสริมประสบการณ์ หมายถึง หนังสือเสริมการเรียนการสอนตามหลักสูตร มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องก็ได้ สำหรับให้ผู้เรียนศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง หนังสือเสริมประสบการณ์แยกเป็น 4 ประเภท คือ

1) หนังสืออ่านนอกเวลา เป็นหนังสือที่กำหนดค่าให้ใช้ในการเรียนวิชาใดวิชาหนึ่งตามหลักสูตรนอกเหนือจากหนังสือเรียน สำหรับให้นักเรียนอ่านนอกเวลาเรียน โดยถือว่ากิจกรรมเกี่ยวกับหนังสือนี้เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนตามหลักสูตร

2) หนังสืออ่านเพิ่มเติม เป็นหนังสือที่มีเนื้อหาอิงหลักสูตร ซึ่งมีความเหมาะสมกับวัยและความสามารถในการอ่านของนักเรียน สำหรับให้ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเอง

3) หนังสืออุเทศ เป็นหนังสือสำหรับค้นคว้า อ้างอิง เกี่ยวกับการเรียนการสอน โดยมีการเรียบเรียงเป็นเชิงวิชาการ

4) หนังสือส่งเสริมการอ่าน เป็นหนังสือที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ไข ไม่ขัดต่อวัฒนธรรมประเพณี และศีลธรรมอันดีงาม ให้ความรู้ มีคติ และมีสาระประโยชน์ มุ่งส่งเสริมให้ผู้อ่านเกิดทักษะในการอ่านและมีนิสัยรักการอ่าน

คู่มือครู หมายถึง เอกสารแนะนำครูเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร

คู่มือการเรียนการสอน หมายถึง เอกสารหรือหนังสือสำหรับครูและนักเรียนใช้ประกอบการเรียนการสอน ประกอบด้วยเนื้อหาสาระ และกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร

นอกจากนี้ยังมีสื่ออื่นๆ ที่ท้องถิ่นสามารถจะนำมาใช้ประกอบในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อีก เช่น สื่อที่เป็นวัสดุอุปกรณ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ฯลฯ

การปรับปรุงและเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับท้องถิ่น

ในการพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่นโดยการปรับปรุงและเลือกใช้สื่อการเรียน มีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์หลักสูตร โดยวิเคราะห์จุดประสงค์ คำอธิบายรายวิชา และคาบเวลาเรียนที่ปรากฏอยู่ในหลักสูตรว่า รายวิชานั้นมีลักษณะสำคัญอย่างไร มุ่งให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ทักษะ การปฏิบัติ เจตคติ และค่านิยมอย่างไร มีขอบข่ายเนื้อหาเพียงใด และมีคาบเวลาเรียนเท่าไร เพื่อจะได้กำหนดสื่อการเรียนการสอนที่จะใช้อย่างเหมาะสม และมีประสิทธิภาพ

ขั้นตอนที่ 2 สืบหาสื่อเอกสารหรือหนังสือ สรรวจรวบรวมสื่อ เอกสารหรือ หนังสือ ที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวข้องกับหรือสอดคล้องกับจุดประสงค์และคำอธิบายรายวิชา จากแหล่งต่างๆ เช่น ร้านจำหน่ายหนังสือ ห้องสมุด ผู้ทรงคุณวุฒิ ฯลฯ เพื่อนำมาศึกษาวิเคราะห์ความเหมาะสมสอดคล้องกับหลักสูตร

ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์สื่อเอกสารหรือหนังสือ เป็นการวิเคราะห์สื่อ เอกสาร หรือ หนังสือที่สืบหาได้ตามขั้นตอนที่ 2 เพื่อพิจารณาว่าจะสามารถนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนตามหลักสูตรได้หรือไม่เพียงใด โดยใช้หลักเกณฑ์ต่อไปนี้

การสนองจุดประสงค์ของหลักสูตร

- มีเนื้อหาตามที่ปรากฏในคำอธิบาย/คำอธิบายรายวิชา
- ส่งเสริมการพัฒนาทักษะ
- ส่งเสริมการพัฒนาเจตคติและค่านิยม
- ส่งเสริมการนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

ความเหมาะสมของเนื้อหา

- ถูกต้องตามหลักวิชา
- ไม่ล้าสมัย
- เหมาะสมกับเวลาเรียน
- ยากง่ายเหมาะสมกับระดับชั้น

ความเหมาะสมในการเสนอเนื้อหา

- เรียงลำดับเนื้อหาดีไม่สับสน
- อธิบายความชัดเจน เข้าใจง่าย

- ใช้ตัวอย่างประกอบช่วยความเข้าใจได้ดี
- ใช้ภาพประกอบ ตาราง แผนภูมิ ฯลฯ เพื่อช่วยความเข้าใจอย่างเหมาะสม

การใช้ภาษา

- ถูกต้องเหมาะสมตามหลักภาษา
- กะทัดรัด ไม่เยิ่นเย้อ หรือวุ่น
- ใช้ศัพท์ และประโยคไม่ซับซ้อน เหมาะกับระดับชั้น

กิจกรรมเสนอแนะ

- มีคำถามหรือกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รู้จักคิดวิเคราะห์วิจารณ์
- มีกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติ
- มีกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้เรียนนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน

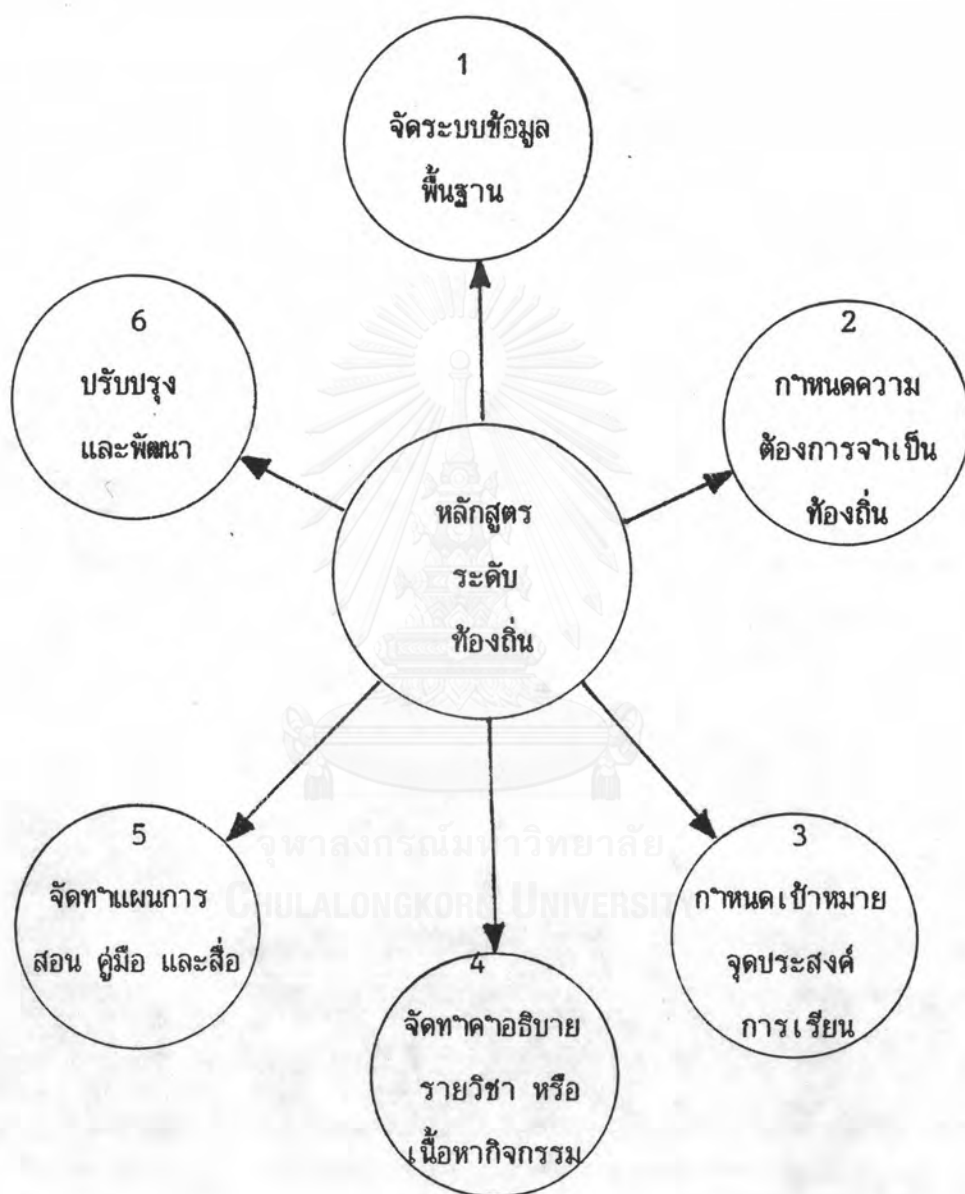
ในการพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่นลักษณะนี้ ผลที่ได้จะเป็นการจัดทำ รวบรวมสื่อต่างๆ ที่มีอยู่มาไว้สำหรับใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม รวมทั้งการสำรวจแหล่งสื่อ เพื่อจะนำมาใช้สำหรับการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม ซึ่งท้องถิ่นจะระบุรายละเอียดการใช้และรายชื่อสื่อลงในแผนการสอนที่จัดทำ

หลักสูตรประถมศึกษาและมัธยมศึกษาฉบับปรับปรุง ได้กำหนดแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้สื่อการเรียนไว้ว่า โรงเรียนจะต้องสนับสนุน/ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เลือกใช้/อ่าน สื่อการเรียนอย่างหลากหลาย รวมทั้งให้มีการนำเอาสื่อที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ให้มากที่สุด

สื่อการเรียนที่ท้องถิ่นได้ปรับปรุงและเลือกใช้ตามหลักเกณฑ์ที่กล่าวมาแล้วนี้ เมื่อท้องถิ่นดำเนินการแล้ว จะต้องให้ผู้บริหารสถานศึกษาหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายรับทราบและให้ความเห็นชอบก่อนนำมาใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามที่ระบุไว้ในแผนการสอน

หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2536) ได้เสนอ
วิธีการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นไว้ 6 ขั้นตอน ดังแผนภูมิ

ขั้นที่ 1 จัดทาระบบข้อมูลพื้นฐาน

โรงเรียนจะจัดการศึกษาให้นักเรียนมีประสบการณ์ตรงกับชีวิต อาชีพ เศรษฐกิจ และสังคมในท้องถิ่นของตน ตลอดจนนำทรัพยากรท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมช่วยการเรียนรู้การสอนของนักเรียน เพื่อช่วยให้การศึกษามีผลต่อการพัฒนาชีวิต อาชีพ เศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นอย่างแท้จริง สิ่งแรกโรงเรียนจะต้องมีข้อมูลพื้นฐานสำคัญๆ ที่มีการศึกษา วิเคราะห์ และประมวลเป็นระบบ โดยดำเนินการดังนี้

1. ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพเศรษฐกิจและสังคมในท้องถิ่น สภาพของโรงเรียน สภาพของนักเรียน และผู้ปกครองว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร

2. ศึกษาหลักสูตรกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-2 มีคำอธิบายหน่วยการเรียนรู้แต่ละเรื่อง พิจารณาว่าคำอธิบาย หลักสูตรเปิดโอกาสให้โรงเรียนมีส่วนร่วมต่อไปหรือไม่อย่างไร คือ

- 1) ปรับและเพิ่มรายละเอียดเนื้อหา
- 2) ปรับและเสริมกิจกรรมการเรียนรู้การสอน
- 3) พัฒนารูปแบบการสอนที่หลากหลาย
- 4) จัดทำสื่อการเรียนรู้ เอกสารความรู้เพิ่มเติม
- 5) จัดทำหลักสูตรเพิ่มเติม

ขั้นที่ 2 กำหนดความต้องการจำเป็นท้องถิ่น

นำข้อมูลพื้นฐานมากำหนดความต้องการจำเป็นโดยลำดับความสำคัญของสิ่งที่จะปรับปรุงเพิ่มเติม หรือสร้างหลักสูตรใหม่ให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นอย่างแท้จริง ดังนี้

1. ปัญหาอาชีพ ผู้ปกครองของนักเรียนส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร บางส่วนมีอาชีพเสริมด้านหัตถกรรมพื้นฐาน บางส่วนหารายได้จากการเผาไม้ ทาพื้น บางส่วนนำมาใช้ทำยาอาหาร ทำให้ต้องตัดไม้ทำลายป่า แต่รัฐบาลจะประกาศปิดป่า เนื่องจากป่าถูกทำลายในชั้นวิกฤตที่เป็นอันตราย ทั้งนี้เพราะขาดความรู้ข่าวสารถึงพิษภัยการทำลายป่า ความยากจน

2. ปัญหาเศรษฐกิจ ผู้ปกครองของนักเรียนส่วนใหญ่มีรายได้ต่ำไม่แน่นอน ประกอบอาชีพทำนา ทำไร่ รับจ้าง จึงต้องการแรงงานจากลูกมาช่วยทำมาหากิน ประกอบกับขาดความรู้ในการวางแผนครอบครัว จึงทำให้มีสมาชิกในครัวเรือนจำนวนมาก ความเป็นอยู่จึง

ผิดเคื่อง เป็นเหตุให้คนทั้งถิ่นเพื่อแสวงหาเซากลางข้างหน้าโดยไม่มีจุดหมายปลายทาง จึงมีอัตรา
เสียงสูง ถูกนายจ้างโกงแรงงาน ถูกปฏิบัติเยี่ยงทาส

3. ปัญหาสุขภาพอนามัย นักเรียนส่วนใหญ่มีน้ำหนัก ส่วนสูงต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน
ของกระทรวงสาธารณสุข เนื่องจากขาดสารอาหาร พฤติกรรมการรับประทานอาหารไม่ถูกต้อง
ขาดความรู้ด้านโภชนาการ นอกจากนี้มักเป็นโรคลึกลับเปิด คอหอยพอก พยาธิใบไม้ในตับ

ขั้นที่ 3 กำหนดเป้าหมายจุดประสงค์การเรียนรู้

พิจารณาปัญหาพร้อมกับคู่มืออธิบายหลักสูตร ปรากฏว่าปัญหาอาชีพทำให้มีการตัดไม้
ทำลายป่าจนเป็นความวิฤติ หลักสูตรกำหนดให้เรียนหน่วยที่ 3 สิ่งที่อยู่รอบตัวเรา หน่วยย่อยที่ 4
มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เนื้อหาการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีผลกระทบต่อ
ต่อมนุษย์ ความรู้สึกต่อการเปลี่ยนแปลง และวิธีการปฏิบัติที่ดีต่อการเปลี่ยนแปลง โรงเรียนควร
เพิ่มเนื้อหาการตัดไม้ทำลายป่า ภัยจากพายุเกย์ภาคใต้ จัดกิจกรรมเน้นวิธีการปลูกสามัคคี คั้นซีวิต
คิดห่วงใยผืนโลก รณรงค์ไม่ให้ประชาชนตัดไม้ทำลายป่า ทัศนารักป่า และช่วยกันปลูกต้นไม้ให้
เขียวขจีสดใส

ปัญหาเศรษฐกิจ ผลักดันให้คนทั้งถิ่นไปตายเอาดาบหน้า ทำให้บ้านเมืองไม่ได้รับการ
พัฒนาเพราะมีแต่เด็กและคนชรา เรื่องนี้หลักสูตรกำหนดให้เรียนหน่วยที่ 3 สิ่งที่อยู่รอบตัวเรา
หน่วยย่อยที่ 2 ชุมชนของเรา เนื้อหา ชุมชนของเรา ข้อมูลทั่วไป ประวัติความเป็นมา
การกระทำที่นำชื่อเสียงสู่ชุมชน โรงเรียนควรเพิ่มเนื้อหาผลกระทบต่อชุมชน อันตราย
ของการไปหากินถิ่นอื่น อาทิ โรคเอดส์ตาย ไปเสียนามาเสียเมีย ปรับจุดประสงค์การเรียนรู้ให้มี
ความรักถิ่น และร่วมแก้ไขปัญหาของท้องถิ่น

ปัญหาสุขภาพอนามัย โรคพยาธิใบไม้ตับ ตาแดง คอพอก หลักสูตรกำหนดให้เรียน
หน่วยที่ 1 สิ่งที่มีชีวิต หน่วยที่ 1 ตัวเรา หลักสูตรเห็นความสำคัญเรื่องสุขภาพโดยย้ำเน้น
เนื้อหา การมีสุขนิสัยที่ดี ความเปลี่ยนแปลงสุขภาพ การป้องกันและรักษาสุขภาพกายและจิตใจ
โรงเรียนควรปรับจุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหา กิจกรรมมาให้ชัดเจน หาวิธีการใหม่ๆ มาสอน
เพื่อให้มีสุขนิสัยในการรับประทานอาหาร ได้แก่ ไม่รับประทานอาหารสุกๆ ดิบๆ การรักษาความสะอาด
ของร่างกายเพื่อหลีกเลี่ยงจากโรคต่างๆ อาทิ ทำเอกสารความรู้ หนังสือเสริมประสบการณ์เพิ่มเติม
โรคที่พบในหมู่บ้าน จัดกิจกรรมมาให้ฝึกเรียนลงมือปฏิบัติจริงให้เป็นนิสัย

ขั้นที่ 4 จัดทำคำอธิบายรายวิชา หรือเนื้อหาหรือกิจกรรม

เมื่อโรงเรียนตกลงใจเพิ่มรายละเอียดเนื้อหา หรือปรับและเสริมกิจกรรมการเรียนการสอน หรือพัฒนาวิธีสอนให้หลากหลาย หรือจัดทำสื่อการเรียนการสอนเพิ่มเติม หรือจัดทำหลักสูตรเพิ่มเติม แล้วจะต้องดำเนินการจัดทำรายละเอียดดังนี้

1. กำหนดจุดประสงค์หลักสูตรหรือเรื่อง
2. จัดทำคำอธิบายรายวิชาหรือเนื้อหากิจกรรม
3. จัดทำแผนการสอน คู่มือ และสื่อต่างๆ
4. วัดผลประเมินผล

ขั้นที่ 5 จัดทำแผนการสอน คู่มือ และสื่อ

การจัดทำแผนการสอน คู่มือครู อุปกรณ์ สื่อ หนังสือเอกสารที่สร้างขึ้นโดยเฉพาะที่ตรงกับสภาพสิ่งแวดล้อม ปัญหาของท้องถิ่นอย่างแท้จริง และพัฒนานักเรียนแต่ละคนให้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ สิ่งเหล่านี้ครูและนักเรียนอาจช่วยจัดทำและจัดทำมา ชุมชน หรือบุคคลในท้องถิ่นให้ความช่วยเหลือหรือขอพิมพ์เวียนจากศูนย์วิชาการกลุ่ม ศูนย์วิชาการจังหวัด ก็จะทำให้การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เกิดประโยชน์คุ้มค่ายิ่งขึ้น

ขั้นที่ 6 ปรับปรุงและพัฒนา

หลักสูตรระดับท้องถิ่น เมื่อร่างเรื่อง เนื้อหาสาระ เสร็จเรียบร้อยแล้วควรนำใบทดลองและปรับปรุง พัฒนาให้เกิดความสมบูรณ์และเหมาะสมตามเจตนารมณ์ กล่าวคือ จัดกระบวนการเรียนการสอนให้นักเรียนได้มีประสบการณ์ตรงกับชีวิต อาชีพ เศรษฐกิจ และสังคมในท้องถิ่นของตนเอง และใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้ มิใช่เป็นการเรียนรู้จากครูผู้สอนเท่านั้น หากกระทำได้เช่นนี้ การศึกษาจึงจะมีผลต่อการพัฒนาชีวิต อาชีพ และสังคมของท้องถิ่นอย่างแท้จริง

สุมิตร คุวานุกร (2523) ได้กล่าวถึงการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ดังนี้ เอกสารหลักสูตรที่ได้จากการพัฒนาหลักสูตรในระดับท้องถิ่น ได้แก่ ประมวลการสอน โครงการสอน (รวมทั้ง คู่มือครู หรือ คู่มือการสอน) และบันทึกการสอน

เนื่องจากคำว่า "ระดับท้องถิ่น" มีความหมายกว้าง และถ้าพิจารณาที่ละเอียดงาน ระดับท้องถิ่นยังประกอบไปด้วยระดับย่อยๆ อีก ได้แก่ ระดับจังหวัด ระดับโรงเรียน และระดับชั้นเรียน ด้วยเหตุนี้จึงได้แยกระดับต่างๆ ออกไปเป็น 4 ระดับ ดังกล่าวแล้วข้างต้น ดังนั้นขอบเขตของคำว่า "ท้องถิ่น" ในระดับที่สองนี้ จึงหมายถึง เขตการศึกษา หรือที่เคยนิยมเรียกว่า ภาคการศึกษา และเอกสารหลักสูตรที่จะกล่าวถึงในระดับสองนี้คือ ประมวลการสอน

การพัฒนาประมวลการสอน หมายถึง การขยาย และการปรับ หลักสูตรระดับชาติ

การขยาย ดังที่กล่าวมาแล้วว่า หลักสูตรระดับชาติมีลักษณะครอบคลุมกว้างๆ และเป็นแกนกลางของแนวทางการให้การศึกษาแก่เยาวชนทั้งชาติ ความมุ่งหมายมีรูปเป็นนามธรรม และเนื้อหาสาระถูกกำหนดออกมาเป็นหัวข้อหรือประเด็นใหญ่ๆ ดังนั้น การขยายหลักสูตรในระดับชาติ จึงหมายถึงการที่นำเอาทั้งความมุ่งหมายและเนื้อหาขยายความ ขยายให้ความมุ่งหมายกลายเป็นรูปธรรม เพิ่มเติมข้อปลีกย่อยและรายละเอียดซึ่งจะช่วยให้ครูผู้สอนรู้ว่า ถ้าจะนำความมุ่งหมายนั้นไปปฏิบัติให้สัมฤทธิ์ผล จะต้องสอนอะไรบ้าง และจะต้องให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ทางด้านใด มีทักษะอะไร และมีทัศนคติอย่างไร ฯลฯ

ส่วนเนื้อหาวิชาก็เช่นกัน หัวข้อหรือประเด็นใหญ่ๆ ที่หลักสูตรกำหนดมานั้น ควรได้รับการพิจารณาและขยายความเพิ่มเติมให้มีรายละเอียดพอที่ครูจะทราบได้ว่า จะสอนอะไร จากตัวอย่างของเนื้อหาวิชาในหลักสูตรประถมศึกษาที่ยกมาในตอนต้น ผู้สร้างประมวลการสอน ควรกำหนดต่อไปว่า "มารยาทในการฟัง" มีอะไรบ้าง หรือในการ "ปรับปรุงชุมชน" นั้นควรทำอะไรบ้าง

การปรับ หมายถึง การนำความมุ่งหมายและเนื้อหาวิชา ซึ่งกล่าวไว้อย่างกว้างๆ ไม่เฉพาะเจาะจงถึงท้องถิ่นหรือชุมชนใดในหลักสูตรระดับชาติ มาปรับให้สอดคล้องกับสภาพทางสังคม ภูมิศาสตร์ และความต้องการของประชาชนในแต่ละเขตการศึกษา ในหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ ไม่ว่าจะในระดับใดก็ตาม มักมีเนื้อหาที่กำหนดไว้กว้างๆ และเน้นวลีที่ว่า "...ให้เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น" หรือ "...ตามความต้องการแต่ละท้องถิ่น"

การขยาย และ การปรับ หลักสูตรระดับชาติในการสร้างประมวลการสอน มีความสำคัญมาก เพราะจะช่วยให้หลักสูตรมีความกระจ่างขึ้น และที่สำคัญที่สุดคือ "ช่วยให้หลักสูตรระดับชาติมีความสอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น" ในวงการหลักสูตรของประเทศไทย ปัญหาของการพัฒนาหลักสูตรไม่ได้อยู่ที่ตัวหลักสูตรระดับชาติเท่ากับอยู่ที่ประมวลการสอน ความล้มเหลวที่จะ

ขยายและปรับหลักสูตรในการสร้างประมวลการสอนนี้เอง ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา เช่น หลักสูตรไม่สอดคล้องกับสภาพความจริง และความต้องการของท้องถิ่น หรือครูไม่ยึดหลักสูตรและประมวลการสอนเป็นแนว ฯลฯ

การนำประมวลการสอนของส่วนกลาง หรือของเขตการศึกษาใดไปใช้ในเขตการศึกษาหนึ่ง เป็นสิ่งที่ไม่ควรทำอย่างยิ่ง เพราะประมวลการสอนของแต่ละภาคมีไว้เพื่อช่วยให้การจัดการศึกษาในแต่ละเขตการศึกษา สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นในเขตการศึกษานั้นๆ

ผู้ที่มีส่วนรับผิดชอบควรยึดเป็นหลักในการดำเนินการว่า การขยายและการปรับหลักสูตรระดับชาติเป็นกิจกรรมหลักในการสร้างประมวลการสอน และประมวลการสอนที่สร้างขึ้นมานั้นควรมีโครงสร้าง สาระ และรายละเอียด ที่เอื้ออำนวยต่อการนำไปใช้ในการสร้างโครงการสอนในระดับจังหวัด หรือในระดับโรงเรียนตามแต่กรณี

จากแนวความคิดการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นของ สุมิตร คุณานุกร สรุปได้ว่าการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นที่นี้หมายถึง การพัฒนาหลักสูตรระดับเขตการศึกษา ในการพัฒนานั้นใช้วิธีปรับขยายจากหลักสูตรระดับชาติ นอกจากนี้สุมิตร คุณานุกร ยังได้กล่าวถึง การพัฒนาหลักสูตรในระดับโรงเรียนโดยวิธีการปรับ ขยายและผลิตเอกสารหลักสูตรเรียกว่า โครงการสอนตลอดจนกล่าวถึงการพัฒนาหลักสูตรในระดับสุดท้ายคือ การพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ตามรายละเอียด ดังนี้

การพัฒนาหลักสูตรในระดับชั้นเรียน หลักสูตรที่ได้จากการพัฒนาในระดับนี้ ได้แก่ บันทึกการสอน

การพัฒนาหลักสูตรใน 3 ระดับที่กล่าวมาแล้ว คำนึงถึงความกระจ่างและครอบคลุมของเนื้อหาวิชา และคำนึงถึงความสอดคล้องระหว่างหลักสูตรกับสภาพแวดล้อมและความต้องการของท้องถิ่น การพัฒนาหลักสูตรในระดับสุดท้ายนี้ เน้นการตอบสนองความต้องการและความสนใจของผู้เรียน

เอกสารหลักสูตร ตั้งแต่ประมวลการสอนจะถูกปรับ และขยายมาเรื่อยๆ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมมากที่สุด ตามหลักการที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อมาถึงการสอนในชั้นเรียนยังต้องถูกปรับอีกเพื่อให้สอดคล้องกับนักเรียนในแต่ละชั้น แม้นักเรียนจะอยู่ในระดับการศึกษาเดียวกัน และในโรงเรียนเดียวกันก็ตาม ย่อมมีความแตกต่างกันหลายๆ ด้าน

นอกจากการปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพทางด้านสติปัญญาของนักเรียนดังกล่าวแล้ว การพัฒนาหลักสูตรในชั้นเรียนยังหมายถึง การปรับความมุ่งหมายในการสอนเนื้อหาวิชา กิจกรรมการเรียนรู้และการสอนให้สอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียนอีกด้วย โดยการสำรวจความต้องการ และความสนใจของนักเรียนในชั้น การให้นักเรียนมีส่วนร่วมเช่นนี้หมายความว่า เด็กได้รับโอกาสในการร่วมพัฒนาหลักสูตร แต่เป็นเอกสารหลักสูตรที่เรียกว่า บันทึกการสอน ไม่ใช่การพัฒนาหลักสูตรในระดับชาติ หรือในระดับที่รองลงมา

บันทึกการสอนควรประกอบไปด้วยรายละเอียดเกี่ยวกับ

1. จุดมุ่งหมายในการสอน
2. เนื้อหาวิชาที่สอน
3. กิจกรรมและประสบการณ์ในการเรียนรู้
4. วัสดุอุปกรณ์ในการเรียนและการสอน
5. การประเมินผล

9. แนวคิดในการปรับหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

จากแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ซึ่งมีเอกสารหลักสูตรที่เรียกว่า "แผนการสอน" หน่วยงานนิเทศก์ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2536) ยังได้กล่าวถึงการปรับหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษาในการจัดทำแผนการสอนสิ่งแวดล้อม ไว้ดังนี้

การจัดทำแผนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา เป็นการนำแนวการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษามาสร้างเป็นแผนการเรียนการสอนย่อยๆ ตามช่วงเวลาที่จะใช้สอนในครั้งหนึ่งๆ ให้เหมาะสมกับสภาพของผู้เรียน ความพร้อมของโรงเรียนในด้านวัสดุอุปกรณ์ และสอดคล้องกับสภาพสิ่งแวดล้อม หรือปัญหาสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น ในการจัดทำแผนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาควรพิจารณาการดังนี้ คือ

1. ศึกษาสภาพและปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่หรือสภาพแวดล้อมที่มีแนวโน้มว่าจะเป็นปัญหามในอนาคต รวมถึงความต้องการของชุมชนในการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมในชุมชน
2. ศึกษาหลักสูตรและแนวการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา วิเคราะห์ความสอดคล้องความสัมพันธ์กันระหว่างหลักสูตร และแนวการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาทั้ง 8 เรื่อง คือ พืช สัตว์ ดิน

น้ำ อากาศ เสียง ไฟฟ้า และสารเคมี ตลอดจนขอบข่ายของสิ่งแวดล้อมศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6

3. ศึกษารายละเอียดของกิจกรรมการเรียนการสอน ว่าเหมาะสมกับสภาพของผู้เรียน ความพร้อมของโรงเรียนและสภาพของท้องถิ่นหรือไม่ มีกิจกรรมที่จะให้เรียนรู้เรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นหรือยัง ถ้าไม่สอดคล้อง หรือยังไม่ครอบคลุมให้พิจารณาปรับกิจกรรมหรือเพิ่มกิจกรรมได้

4. จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับจำนวนคาบที่ผู้เรียนชั้นหนึ่งๆ ซึ่งอาจจะเป็น 2 หรือ 3 คาบ ตามความเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน

5. เขียนจุดประสงค์การเรียนรู้อัตลักษณ์ของจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม ซึ่งสามารถวัดและประเมินผลได้ง่าย จุดประสงค์ที่เขียนขึ้นนี้จะต้องสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้อีกที่กำหนดไว้ในแนวการสอน

6. วางแผนจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ให้ครอบคลุมกิจกรรมทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่ขั้นเตรียมความพร้อมหรือขั้นนำเข้าสู่บทเรียน จนถึงขั้นสรุปบทเรียน เขียนกิจกรรมที่ครู หรือนักเรียนจะเป็นผู้ปฏิบัติให้ชัดเจน และควรมีรายละเอียดอื่นๆ ที่จำเป็นที่จะช่วยให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เช่น คำถามที่ใช้ถามนักเรียน วิธีการแบ่งกลุ่ม จำนวนนักเรียนแต่ละกลุ่ม บัตรงานที่จะใช้แทนการมอบหมายงานด้วยวาจา หรือเขียนบนกระดาน เป็นต้น สำหรับรูปแบบของแผนการสอนนั้นจะออกแบบอย่างไรก็ได้ แต่ให้ครอบคลุมองค์ประกอบเช่นเดียวกันกับแนวการสอนคือ

1. ชื่อแผนการเรียน
2. จำนวนคาบที่เรียน
3. จุดประสงค์การเรียนรู้
  - 3.1 จุดประสงค์ปลายทาง
  - 3.2 จุดประสงค์รายทาง
4. กิจกรรมการเรียนการสอน
5. สื่อการเรียนการสอน
6. การวัดผลและประเมินผลการเรียน

โดยสรุปการพัฒนาหลักสูตรระดับห้องเรียน เอกสารหลักสูตรก็คือ แผนการสอน ซึ่งเป็นหน้าที่หลักของครูผู้สอนจะต้องพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับหลักสูตรแม่บทหรือความต้องการของนักเรียนแต่ละคนให้มากที่สุด

การปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ในส่วนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2537) ได้กำหนดแนวทางการปรับกิจกรรมการเรียนการสอนไว้ดังต่อไปนี้

แนวคิดในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา

1. จะต้องสร้างภาพปลายทางที่ต้องการปลูกฝังให้เกิดขึ้นในตัวนักเรียนก่อน
2. ทหาวิธีการ ขั้นตอนที่จะนำไปสู่ปลายทางที่ต้องการปลูกฝังนักเรียน โดยนักเรียนต้องสร้างภาพจินตนาการให้ติดต่อกันไปจนถึงปลายทาง
3. จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ดำเนินไปตามโครงสร้าง 5 ขั้นตอน

ยุทธศาสตร์ในการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา

1. จัดกิจกรรมการเรียนการสอน จะต้องกระตุ้น และท้าทายความรู้สึกรู้สึกให้ประสบการณที่ติดตามต้องติดตาม เป็นสิ่งที่ต้องคอยเตือน และสร้างสำนึก
2. กิจกรรมการเรียนการสอนนั้น จะต้องให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ต้องนำเรื่องต่างๆ มาเสนอให้เห็นความสัมพันธ์ของผู้เรียน
3. กิจกรรมการเรียนการสอน เน้นการลงมือทำ และให้นักเรียนเป็นผู้สรุปความรู้เอง

การพัฒนาแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา ตามหลักการ แนวคิด และยุทธศาสตร์ ควรดำเนินการดังนี้

1. วิเคราะห์หลักสูตร
2. ลำดับความคิดรวบยอด
3. กำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้
4. จัดกิจกรรมการเรียนการสอน
5. วางแผนวัดและประเมินผลการเรียนการสอน

การจัดทำแผนการสอนสิ่งแวดลอมศึกษา เป็นการนำแนวการสอนสิ่งแวดลอมศึกษามาสร้างเป็นแผนการสอนย่อยตามช่วงเวลาที่จะสอนในครั้งหนึ่งๆ ให้เหมาะสมกับสภาพของผู้เรียน ความพร้อมของโรงเรียนในด้านวัสดุ อุปกรณ์ และสอดคล้องกับสภาพสิ่งแวดลอมของท้องถิ่นหรือปัญหาสิ่งแวดลอมในท้องถิ่น ในการจัดทำแผนการสอนสิ่งแวดลอมศึกษา ครูควรดำเนินการดังนี้

1. ศึกษาสภาพและปัญหาสิ่งแวดลอมในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ หรือสภาพแวดลอมที่มีแนวโน้มจะเป็นปัญหาในอนาคต รวมถึงความต้องการของชุมชนในการปรับปรุงสิ่งแวดลอมในชุมชน
2. ศึกษาหลักสูตรและแนวการสอนสิ่งแวดลอมศึกษา วิเคราะห์ความสอดคล้องความสัมพันธ์กันระหว่างหลักสูตรและแนวการสอนสิ่งแวดลอมศึกษา ตลอดจนขอบข่ายของสิ่งแวดลอมศึกษาในระดับประถมศึกษา
3. ศึกษารายละเอียดของกิจกรรมการเรียนการสอน ว่าเหมาะสมกับสภาพของผู้เรียน ความพร้อมของโรงเรียน และสภาพของท้องถิ่นหรือไม่ มีกิจกรรมที่จะให้ผู้เรียนรู้เรื่องปัญหาสิ่งแวดลอมในท้องถิ่นหรือยัง ถ้าไม่สอดคล้องหรือยังไม่ครอบคลุมให้พิจารณาเพิ่มกิจกรรมได้
4. จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับจำนวนคาบที่ใช้เรียนในครั้งหนึ่งๆ ซึ่งอาจจะเป็น 2 หรือ 3 คาบ ตามความเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน
5. เขียนจุดประสงค์การเรียนรู้ในลักษณะจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม ซึ่งสามารถวัดและประเมินผลได้ง่าย จุดประสงค์ที่เขียนขึ้นนั้นจะต้องสอดคล้องกับจุดประสงค์ที่เขียนไว้ในแนวการสอน
6. วางแผนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ครอบคลุมกิจกรรมทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่ขั้นเตรียมความพร้อมหรือขั้นนำเข้าสู่บทเรียน จนถึงขั้นสรุปบทเรียน เขียนกิจกรรมที่ครูหรือนักเรียนเป็นผู้ปฏิบัติให้ชัดเจน และควรมีรายละเอียดอื่นๆ ที่จำเป็น เพื่อช่วยให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เช่น คำถามที่จะใช้ถามนักเรียน วิธีแบ่งกลุ่ม จำนวนนักเรียนแต่ละกลุ่ม บัตรงานที่จะใช้แทนการมอบหมายงานด้วยวาจา หรือเขียนบนกระดานดำ

10. การพัฒนาการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสมุทรสาคร

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้เล็งเห็นความสำคัญของการแก้ไขพื้นที่รวมทั้งการป้องกันไม่ให้อากาศแวดล้อมมีความเสื่อมโทรมเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่มีบุคลากรในสังกัดจำนวนมากกระจายอยู่ครอบคลุมทุกพื้นที่ของประเทศ มีบุคลากรในสำนักงานและครูผู้สอนประมาณสี่แสนคน และมีนักเรียนประมาณเจ็ดล้านคน หากบุคลากรดังกล่าวได้รับการปลูกฝังอุดมการณ์ให้มีความรู้ ความเข้าใจ มีความตระหนัก และมีจิตสำนึกในการช่วยกันแก้ไขฟื้นฟู ป้องกัน รวมทั้งอนุรักษ์ และพัฒนาสิ่งแวดล้อมของประเทศให้เข้าสู่สภาวะสมดุลได้อย่างรวดเร็ว จากเหตุผลดังกล่าว สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จึงได้จัดทำแนวทางการอนุรักษ์ และพัฒนาสิ่งแวดล้อมขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2534)

สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสมุทรสาคร ได้ตระหนักถึงความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมของจังหวัด ซึ่งในปัจจุบันกำลังเพิ่มความเลวร้ายมากยิ่งขึ้น จึงมีแนวคิดที่จะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของจังหวัดสมุทรสาครส่วนหนึ่ง ให้มีความตระหนักถึงพิษภัยของสิ่งแวดล้อม เพื่อจะได้เป็นการแก้ปัญหาและพัฒนาสิ่งแวดล้อมในระดับหนึ่ง สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสมุทรสาครจึงดำเนินการจัดทำแผนแม่บทด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา (2535 - 2539) เพื่อเป็นการสนองตอบต่อการจัดการจัดการศึกษา ที่สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดได้รับผิดชอบ การจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา สภาพปัจจุบันปัญหาและแนวโน้มของสภาพสิ่งแวดล้อมในอนาคต รวมทั้งทำให้เกิดความสอดคล้องกับ แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 ด้านสิ่งแวดล้อมของรัฐบาล แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ โดยกำหนดวัตถุประสงค์ นโยบาย เป้าหมาย มาตรการ ของแผนแม่บทด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา ดังนี้

1. วัตถุประสงค์

1.1 เพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ นโยบาย การพัฒนาการศึกษาของชาติ โดยคำนึงถึงความพร้อม ศักยภาพของหน่วยงานและความต้องการของท้องถิ่น

1.2 เพื่อเพิ่มพูนความรู้วิชาการด้านสิ่งแวดล้อมให้หน่วยงานสามารถปฏิบัติภารกิจได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น สามารถพัฒนาป้องกัน และแก้ไข ตลอดจนการอนุรักษ์สภาวะแวดล้อมที่ดี และการทำนุบำรุง ศิลปะ วัฒนธรรมของจังหวัด

1.3 เพื่อให้ นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจ ตระหนักถึงปัญหา ความสำคัญของปัญหา สามารถนำไปสู่การปฏิบัติในการแก้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมของสังคมและประเทศชาติ

1.4 เพื่อเป็นศูนย์กลางของความร่วมมือ ในการดำเนินงานประสานงาน บริการทางวิชาการแก่สังคมด้านสิ่งแวดล้อม ในอันที่จะช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดประโยชน์ ต่อการพัฒนาประเทศ

2. นโยบาย

2.1 ปรับปรุงคุณภาพและมาตรฐานการดำเนินงาน โดยการ

2.1.1 เพิ่มพูนความรู้และประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอน ด้านสิ่งแวดล้อมแก่ข้าราชการครูในสังกัด

2.1.2 พัฒนาหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ด้านสิ่งแวดล้อม ให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

2.1.3 เพิ่มจำนวนสื่อ อุปกรณ์ ด้านสิ่งแวดล้อมให้มีจำนวนเพียงพอตาม ความจำเป็น

2.1.4 สนับสนุนให้มีการจัดการเรียนการสอนด้านสิ่งแวดล้อม โดยให้นักเรียนได้ปฏิบัติและศึกษาจากของจริง

2.1.5 เสริมสร้างจิตสำนึกให้นักเรียนเกิดความตระหนักในความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และสามารถนำความรู้ไปใช้ฝึกฝนจนเกิดเป็นนิสัยต่อการพัฒนาทรัพยากร ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม สามารถสื่อสารถ่ายทอด และเป็นแบบอย่างแก่ผู้ปกครอง และชุมชน

2.2 สนับสนุนให้มีการศึกษา วิเคราะห์ วิจัย ด้านสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติ ตลอดจนสภาพทางสังคม ศิลปวัฒนธรรม เพื่อความก้าวหน้าเชิงวิชาการ โดยเน้นการดำเนินงานในรูปแบบของสหวิชา เพื่อสนองตอบต่อความต้องการของท้องถิ่น

2.3 ส่งเสริมให้หน่วยงานแสวงหาความร่วมมือ ระหว่างภาครัฐและเอกชนที่ ดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อม ในการอนุรักษ์ ป่าชุมชน พัฒนาศักยภาพเกษตรกรชาติ สิ่งแวดล้อม โดยการ เสริมสร้างและประสานงานการดำเนินงานร่วมกันในการขยายการรับรู้ของประชาชน ให้ประชาชน มีส่วนร่วมแก้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม

2.4 ส่งเสริมและสนับสนุนการปรับปรุงบริเวณ อาคาร สำนักงานให้เป็นสถานที่ พักผ่อนหย่อนใจ โดยจัดให้มีสวนผลไม้ ไม้ประดับ สนามกีฬา นำให้เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ความเป็นอยู่ที่ดีของบุคลากรในหน่วยงาน

2.5 ส่งเสริมและประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูล เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมให้แก่ ข้าราชการครู นักเรียน บุคลากรในสำนักงาน ประชาชนทุกระดับ พร้อมทั้งรณรงค์ให้เกิดความ ร่วมมือในการแก้ไข บัณฑิตกันอย่างต่อเนื่อง

3. เป้าหมาย

3.1 บุคลากรในสำนักงาน ข้าราชการครู นักเรียน ร้อยละ 80 รู้ เข้าใจ สามารถปฏิบัติตนตามบทบาทหน้าที่ในฐานะสมาชิกที่ดีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และศิลปวัฒนธรรมใน ชุมชน

3.2 สำนักงาน และโรงเรียนร้อยละ 80 สามารถจัดสภาพแวดล้อมได้เหมาะสม เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอนและการปฏิบัติงาน

3.3 สำนักงานและโรงเรียนทุกแห่ง มีกิจกรรม งาน/โครงการ ในการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ และพัฒนาสิ่งแวดล้อมร่วมกับชุมชน

4. มาตรการ

เพื่อให้การพัฒนาการด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาในความรับผิดชอบของสำนักงาน การประถมศึกษาจังหวัดสมุทรสาคร บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายในแผนแม่บท ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา (2535-2539) จึงกำหนดมาตรการในการดำเนินงานที่สำคัญตามแผน ดังนี้

แผนงานบริหารและการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา :

1. การปรับปรุงสำนักงาน การรักษาความสะอาด ความเป็นระเบียบ การปลูกต้นไม้
ให้ถือเป็นนโยบายสำคัญ โดยกำหนดให้ทุกหน่วยงานในสังกัดจัดกระทำและถือเป็นความสำคัญอันดับ
แรกที่เป็นตัวอย่างในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแก่ชุมชน
2. ส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้าง ทักษะ การบริหาร การจัดการ และ
ปลูกฝังบุคลากรในสังกัดให้มีนิสัยรัก และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
3. เพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการและการบริหารงานโดยสนับสนุน ด้านความรู้
งบประมาณ เครื่องมือต่างๆ ที่จำเป็นต่อการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม
4. ประสานงานการดำเนินงานของหน่วยงานราชการหรือหน่วยงานอื่นๆ เพื่อการ
รักษาสุขภาพของสิ่งแวดล้อม
5. ดำเนินการจัดหาทุน และความช่วยเหลือในการจัดเตรียมโครงการนิทรรศการและ
เผยแพร่ผลงานด้านสิ่งแวดล้อมในโอกาสที่เหมาะสม
6. ขอความสนับสนุน ร่วมมือ สถาบัน หน่วยงานให้สอดแทรกความรู้ เรื่องสิ่งแวดล้อม
เข้าไปในการอบรมทุกรายการ
7. รณรงค์ ป้องกันมลพิษทางสภาวะแวดล้อมโดยร่วมมือกับส่วนราชการ องค์กรเอกชน
ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนสื่อมวลชนต่างๆ
8. ส่งเสริมให้มีการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ให้ครู นักเรียน ประชาชนได้ตระหนัก
ถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อม
9. ดำเนินการเผยแพร่ถึงภัยอันตรายเนื่องจากสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมโดยทั่วไปอย่าง
เร่งด่วน ด้วยวิธีทำความเข้าใจอย่างง่ายเป็นระยะๆ ทางด้านเอกสารสิ่งพิมพ์
10. ร่วมมือ ประสานงานและจัดตั้งให้มีการแลกเปลี่ยนข้อสนเทศ ความรู้วิชาการ
ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาที่ทันสมัยกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
11. จัดให้มีการประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ เพื่อเผยแพร่ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา
ด้วยวิธีการง่ายๆ ให้เข้าใจได้ทุกระดับ

แผนงานเสริมสร้างและพัฒนาสิ่งแวดล้อมศึกษา :

1. ปรับปรุง ส่งเสริมให้หน่วยงานในสังกัด มีขีดความสามารถในการสำรวจ การวิเคราะห์ เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม
2. เฝ้าระวังให้มีการดำเนินการพัฒนาและการเพิ่มสมรรถนะแก่ผู้บริหารโรงเรียน ครู ให้สามารถศึกษาและรวบรวมข้อมูล เพื่อหาวิธีฟื้นฟูคุณภาพและถ่ายทอดต่อนักเรียนและประชาชน อย่างต่อเนื่อง
3. ให้ความรู้แก่ประชาชนโดยผ่านนักเรียน เกี่ยวกับประโยชน์โทษ การใช้ ผลต่อสุขภาพอนามัย และผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมด้วยสื่อและ เทคโนโลยีที่ทันสมัย
4. วางแผนการใช้และผลิตเครื่องมือทางด้านโสตทัศนูปกรณ์ให้เหมาะสมกับงาน และเป้าหมาย เพื่อส่งเสริมคุณภาพด้านสิ่งแวดล้อม
5. เฝ้าระวังให้มีการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน รวมทั้งเทคโนโลยีทางการศึกษาและดำเนินการให้ครูได้นำไปใช้ เป็นส่วนหนึ่งงานกระบวนการเรียนการสอนด้านสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง โดยที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสนับสนุนและส่งเสริมครูให้ดำเนินการดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง และมีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานอันจะนำไปสู่การพัฒนาประสิทธิผลและประสิทธิภาพให้มียิ่งขึ้น

แผนงานวิชาการและการประชาสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา :

1. ปรับปรุงหลักสูตรและวิธีการเรียนการสอนด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาให้มีความยืดหยุ่น สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น
2. จัดให้มีการเรียนการสอนในโรงเรียน เพื่อให้เกิดความรู้ ความตระหนักใน ความสำคัญ เห็นประโยชน์ของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยจัดทำเป็น หลักสูตรที่จะใช้ เป็นทั้งคู่มือของผู้สอน และบทเรียนสำหรับผู้เรียนได้ด้วย
3. ปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอน เนื้อหาสาระของหลักสูตร ตลอดจนการจัด กิจกรรมต่างๆ ในโรงเรียน เพื่อส่งเสริมการพัฒนาผู้เรียนในทุกด้าน โดยเน้น
  - 3.1 การตระหนัก สำนึก และการปฏิบัติจริง เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและความประพฤติที่ถูกต้องมีความดีงาม

3.2 การปลูกฝังให้เกิดความซาบซึ้ง และตระหนักถึงคุณค่าของศิลปะและวัฒนธรรมของท้องถิ่น

3.3 การปลูกฝังความเข้าใจและพัฒนาค่านิยมที่ถูกต้องในการใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

4. ส่งเสริมและสนับสนุนบทบาทของสถาบันการศึกษา เพื่อประสานความร่วมมือในการดำเนินการให้การศึกษา สร้างความเข้าใจ เรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษาแก่ทุกกลุ่ม เป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับเด็ก โดยคำนึงถึงการตอบสนองความต้องการพื้นฐานของเด็กตามวัยและการปลูกฝังคุณลักษณะ อุบิสัย คุณธรรม และจริยธรรมที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

5. ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการวิจัย เพื่อปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมต่างๆ บนพื้นฐานด้านทรัพยากรที่มีอยู่ ตลอดจนการรักษาคุณภาพ พัฒนาเด็กด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา รวมทั้งให้มีการถ่ายทอดความรู้อย่างมีประสิทธิภาพ และถูกต้องตามหลักวิชาที่เป็นสากล

6. ขยายและพัฒนารูปแบบ วิธีการจัดการเรียนการสอนด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาที่เหมาะสมกับความสามารถด้านร่างกาย สมองและจิตใจของผู้เรียน

7. เร่งเผยแพร่ผลการศึกษา วิเคราะห์ในปัญหาสิ่งแวดล้อมเฉพาะ เรื่องอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง

8. ส่งเสริมให้การประชาสัมพันธ์อย่างกว้างขวางถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ตระหนักโดยทั่วกันว่า การป้องกัน และการรักษาสภาพแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญของความคงอยู่ของสิ่งแวดล้อม

9. เร่งให้การศึกษาและประชาสัมพันธ์ เพื่อให้การใช้ทรัพยากรอย่างถูกวิธี และไม่ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมขึ้น

10. ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจ และมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม

11. ส่งเสริมการให้บริการความรู้โดยผ่านสื่อในรูปแบบต่างๆ เพื่อกระจายองค์ความรู้ไปสู่ประชาชนให้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

แผนงานการนิเทศ ติดตามผลสิ่งแวดล้อมศึกษา :

1. จัดให้มีเครื่องมือและอุปกรณ์ที่เหมาะสมสำหรับการนิเทศแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการนิเทศติดตามผลและประเมินผลด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา
2. จัดให้มีการประเมินผลสภาวะของการอนุรักษ์และการพัฒนาสิ่งแวดล้อม การเก็บข้อมูลของหน่วยงานในสังกัด
3. จัดกระบวนการนิเทศ การวัด ประเมินผล เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและความสำนึกในหน้าที่ความรับผิดชอบด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาของข้าราชการครูและนักเรียน
4. จัดให้มีระบบการติดตาม ตรวจสอบ ควบคุมให้มีการปฏิบัติตามสิ่งแวดล้อมและการปฏิบัติตามเงื่อนไขของโครงการที่เกิดขึ้นจากการวิเคราะห์ และประเมินผลกระทบของสิ่งแวดล้อมศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปแผนงาน/โครงการแผนแม่บท : สิ่งแวดล้อมศึกษา ปี 2535-2539

1. แผนงานการบริหารและการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม
  - (1) โครงการสรรสร้างทางสู่การประสานงาน
  - (2) โครงการประชุมสัญจร "ตอนสิ่งแวดล้อม"
  - (3) โครงการพัฒนาสำนักงาน
  - (4) โครงการเครื่องช่วยฟังเสริมพลังเรียน
2. แผนงานเสริมสร้างและพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา
  - (1) โครงการจัดตั้งศูนย์สื่อและข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษาประจำหน่วยงานทางการศึกษา
  - (2) โครงการผลิตและจัดหาสื่อเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม
  - (3) อบรมสัมมนาบุคลากรผู้รับผิดชอบงานอนุรักษ์ และพัฒนาสิ่งแวดล้อมของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสมุทรสาคร
3. แผนงานวิชาการและการประชาสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา
  - (1) โครงการพัฒนาหลักสูตร

- (2) โครงการวิจัยและพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม
- (3) โครงการความรู้ความเข้าใจ คือสายใยสิ่งแวดล้อม
- (4) โครงการเสริมสร้างความรู้สู่วิทยากรด้านสิ่งแวดล้อม
- (5) โครงการสื่อกลางทางหมู่บ้านโรงเรียน

4. แผนงานนิเทศติดตามผลด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา

โครงการนิเทศติดตามและประเมินผล

การบริหารงานโครงการสิ่งแวดล้อมศึกษา

การบริหารงานโครงการสิ่งแวดล้อมศึกษา สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสมุทรสาคร ยึดหลักการที่จะใช้หน่วยงานที่มีอยู่แล้ว เป็นฐานที่สำคัญในการดำเนินงาน

คณะกรรมการโครงการสิ่งแวดล้อมศึกษา ซึ่งจะมีทุกระดับตั้งแต่ระดับจังหวัด อำเภอ กลุ่มโรงเรียน และโรงเรียน ซึ่งในระดับจังหวัด กรรมการประกอบด้วย ตัวแทนจากอำเภอ ฝ่าย/งานที่เกี่ยวข้องในสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสมุทรสาคร โดยมีผู้อำนวยการการประถมศึกษาจังหวัดเป็นประธาน คณะทำงานมีหน้าที่รับนโยบายจากคณะกรรมการอำนวยการไปปฏิบัติให้บังเกิดประสิทธิผลและประสานเชื่อมโยง ระหว่างกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาของหน่วยงานในสังกัด

ส่วนคณะกรรมการอำนวยการสิ่งแวดล้อมศึกษา จะมีผู้อำนวยการการประถมศึกษาจังหวัดเป็นประธาน ประกอบด้วย ผู้ช่วยผู้อำนวยการการประถมศึกษาจังหวัด หัวหน้าฝ่าย หัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ มีหัวหน้าฝ่ายพัฒนางานวิชาการ เป็นกรรมการและเลขานุการ มีหน้าที่กำหนดนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา ควบคุมดูแลให้การปฏิบัติงานของคณะทำงานเป็นไปตามแผนแม่บท และกรอบนโยบายที่กำหนดไว้

ลักษณะการบริหารงานโครงการสิ่งแวดล้อมศึกษา จะดำเนินไปตามแนวการปฏิบัติดังนี้

การพัฒนาหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษา

งานพัฒนาหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษา กำหนดเป็นโครงการหนึ่งในแผนงานวิชาการและการประชาสัมพันธ์สิ่งแวดล้อมศึกษา มีสาระสำคัญของงานดังนี้

1. วัตถุประสงค์
  - 1.1 เพื่อจัดทำคู่มือครู เอกสารหลักสูตรสำหรับครู
  - 1.2 เพื่อพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาความต้องการของท้องถิ่น
  - 1.3 เพื่อให้บุคลากรที่เกี่ยวข้อง มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนา และนำหลักสูตรไปใช้
2. กิจกรรมสำคัญ
  - 2.1 สืบรวจสภาพเศรษฐกิจสังคม และการจัดการศึกษา
  - 2.2 จัดทำหลักสูตรและเอกสารหลักสูตร
  - 2.3 ประชุมชี้แจงการนำหลักสูตรไปใช้
  - 2.4 นิเทศติดตามประเมินผลการใช้หลักสูตร และปรับปรุง
3. ผลผลิตของงาน
  - 3.1 พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และ 4 ให้ชื่อว่า "บทปฏิบัติการ" จำนวน 3 ชุด คือ
    - (ก) ชุดน้ำคือชีวิต
    - (ข) ชุดโลกสวยด้วยมือเรา
    - (ค) ชุดกินดีมีสุข
  - 3.2 พัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3, 4 ให้ชื่อว่า "แนวการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา" จำนวนเป็นชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 6 เรื่อง ได้แก่ พืช สัตว์ น้ำ อากาศ ไฟฟ้า สารเคมี สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ ดิน และเสียง
  - 3.3 พัฒนาหลักสูตรแม่บทให้เป็นหลักสูตรระดับท้องถิ่นในชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 เป็นแผนการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เป็นแผนการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต

4. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

4.1 ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น

4.2 นักเรียนสามารถนำความรู้ ความเข้าใจและทักษะไปใช้พัฒนาคุณภาพชีวิต

จากแนวทางการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น แนวทางการปรับหลักสูตรฯให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นของหน่วยงานทางการศึกษา การดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ และการดำเนินงานพัฒนาการศึกษา ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสมุทรสาคร ที่ได้พัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นด้านสิ่งแวดล้อมขึ้น พอสรุปเป็นแนวทางการปรับหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษาของจังหวัดสมุทรสาคร ที่โรงเรียนสามารถนำไปใช้ในการปรับหลักสูตรระดับท้องถิ่นให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน โรงเรียน และห้องเรียน ได้ดังนี้

1. การจัดระบบข้อมูลพื้นฐาน
2. การกำหนดความต้องการจำเป็นของท้องถิ่น
3. การกำหนดเป้าหมาย จุดประสงค์การเรียน
4. การจัดทำแผนการสอน คู่มือ และสื่อ
5. การปรับปรุงและพัฒนา

11. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษาโดยตรงนั้นมีอยู่น้อย ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ดังนี้

สุวีรัตน์ วัฒนชัยนิจิต (2535) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพและปัญหาโครงการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนประถมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า มีโครงการทั้งหมด 56 โครงการ โดย 3 หน่วยงานคือ สำนักงานศึกษากรุงเทพมหานคร หน่วยงานเอกชน และโรงเรียนจัดทำขึ้นเอง

กิจกรรมที่จัดขึ้นมีลักษณะเป็นโครงการสร้างนิสัย กิจกรรมที่เกี่ยวกับมลพิษและสิ่งปฏิบูล พัฒนาความสะอาดของโรงเรียนและชุมชน

เสาวนิจ ทองมูล (2536) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาการบริหารงานพัฒนาสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสมุทรปราการ ผลการวิจัยพบว่า มีการวางแผนและกำหนดนโยบาย มีการพัฒนาบุคลากรให้พัฒนาสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ จัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียนให้เป็นแบบอย่าง ปัญหาที่พบ บุคลากรส่วนใหญ่ไม่เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม โรงเรียนมีปัญหาด้านการพัฒนาอาคารสถานที่ และการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังไม่เป็นระบบ

พิสิษ วรรณตะ (2536) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์เนื้อหาสิ่งแวดล้อมสำหรับหลักสูตรประถมศึกษา ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-2 ผลการวิจัยพบว่า

1. หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) มีเนื้อหาสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏตามลำดับคือ ประชากร ระบบนิเวศ จรรยาบรรณสิ่งแวดล้อม การตัดสินใจทางสิ่งแวดล้อม เศรษฐศาสตร์และเทคโนโลยี แบบเรียนมีเนื้อหาที่ปรากฏตามลำดับคือ ระบบนิเวศ เศรษฐศาสตร์และเทคโนโลยี จรรยาบรรณสิ่งแวดล้อม ประชากร การตัดสินใจทางสิ่งแวดล้อม หนังสืออ่านเพิ่มเติม มีเนื้อหาสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏเรียงตามลำดับดังนี้คือ เนื้อหาที่เกี่ยวกับระบบนิเวศ ประชากร เศรษฐศาสตร์และเทคโนโลยี จรรยาบรรณสิ่งแวดล้อม เนื้อหาที่ปรากฏในหนังสืออ่านเพิ่มเติมคือ เนื้อหาที่เกี่ยวกับการตัดสินใจทางสิ่งแวดล้อม

สุนันทา นาศรีรักษ์ (2536) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การจัดหลักสูตรกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมศึกษา ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดกาญจนบุรี ผลการวิจัยพบว่า

1. การเตรียมการจัดหลักสูตร โรงเรียนมีการวางแผนการจัดหลักสูตร จัดทำแผนการสอน สนับสนุนให้ครูเข้ารับการอบรม จัดทำสื่อให้ตรงความต้องการของครู ประชุมชี้แจงให้ครูเห็นความสำคัญและยอมรับการนิเทศ

2. การดำเนินการจัดหลักสูตร จัดกิจกรรมการสอนโดยใช้วิธีสอนหลากหลาย ใช้สื่อและจัดทำสื่อขึ้นใช้เอง มีการวัดผลหลายๆ วิธี และติดตามผลการเรียนการสอนด้วยการเยี่ยมชั้นเรียน

3. การติดตามประเมินผลการจัดหลักสูตร ใช้วิธีการสอบถามจากผู้สอน

4. ปัญหาการจัดหลักสูตร ครูขาดความรู้ความเข้าใจ โรงเรียนไม่วางแผนการจัดหลักสูตร ขาดงบประมาณ ครูผู้สอนไม่เพียงพอ ขาดเอกสารเสริมความรู้ ขาดความความเข้าใจในการประเมินผล ไม่มีเวลานิเทศติดตามผล ขาดการติดตามผล และนำผลการติดตามประเมินผลมาปรับปรุง

วิจิตร ไชยศิลป์ (2537) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การสำรวจการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ของครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดน่าน ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ครูส่วนใหญ่มีการพัฒนางานกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และกลุ่มทักษะภาษาไทย โดยปรับกิจกรรมการเรียนการสอน กิจกรรมเสริมปรับสื่อการเรียนการสอนที่มีอยู่แล้ว และจัดทำสื่อการสอนขึ้นใหม่ ส่วนการปรับเพิ่มลดรายละเอียดการจัดทำเนื้อหารายวิชาขึ้นใหม่มีการดำเนินการค่อนข้างน้อย ผู้ร่วมดำเนินการได้แก่ ครูผู้สอนในระดับชั้นเดียวกัน

2. ปัญหาในการพัฒนาหลักสูตร ส่วนใหญ่ได้แก่ ขาดเอกสารหรือแหล่งความรู้สำหรับครู ขาดวัสดุและงบประมาณ การแก้ปัญหาโดยครูร่วมมือกันจัดทำในระดับกลุ่มโรงเรียน

ปราณี เปี่ยมคส้า (2537) ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทของครูประถมศึกษาในการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต เขตการศึกษา 1 ผลการวิจัยพบว่า

1. ครูประถมศึกษาที่มีบทบาทในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต โดยเข้าร่วมเป็นกรรมการและผู้ดำเนินการ มีปัญหาในการพัฒนาหลักสูตรทุกด้าน สาเหตุเกิดจากการขาดความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติงาน และขาดงบประมาณ

2. บทบาทในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต 5 ด้าน มีข้อค้นพบสรุปได้ดังนี้

- 2.1 มีความรู้เรื่องความหมายและความสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น มากเป็นอันดับ 1 มีความรู้เรื่องลักษณะขั้นตอนการพัฒนาท้องถิ่นน้อยเป็นลำดับสุดท้าย
- 2.2 มีการเก็บข้อมูลพื้นฐานของท้องถิ่นเกี่ยวกับสภาพปัญหาและความต้องการ ของนักเรียน ผู้ปกครอง และประชาชนในท้องถิ่นมากที่สุด เก็บข้อมูลเกี่ยวกับวิทยาการท้องถิ่นน้อยที่สุด
- 2.3 พัฒนาหลักสูตรกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต โดยใช้วิธีการปรับ กิจกรรมการเรียนการสอนมากที่สุด และใช้วิธีจัดทำเนื้อหาหม่น้อยที่สุด
- 2.4 ใช้กิจกรรมการเรียนการสอนแบบบรรยาย และอภิปรายมากที่สุด นำเอาวัสดุท้องถิ่นมาทำสื่อการสอนมากที่สุด ส่วนวิทยาการท้องถิ่นนำมาใช้น้อยที่สุด
- 2.5 ใช้วิธีประเมินผลการใช้หลักสูตรท้องถิ่นกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ในรูปแบบความสอดคล้องและความสัมพันธ์ของหลักสูตร มีการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรท้องถิ่น ด้วยการปรับแผนการสอนมากที่สุด และมีการปรับคู่มือครูน้อยที่สุด